

Çağ Tarih-Kültür

Journal of Çağ History-Culture

e-ISSN: 3062-0449, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cagtarikhkultur>

Kıbrıs'ta Baskı ve Ambargo Sürecinde Hayatta Kalma Çabaları ve Örnek Bir Proje; Hüseyin Özer Şahoğlu'nun Uçak Teşebbüsü

Ulvi Keser¹

Özet

Bütün tarih boyunca Kıbrıs adası göçler ve sorunlar adası olarak değerlendirilmektedir. Sadece son 100 yıla bakıldığında bile Kıbrıs savaşın dışında gibi görünmekle birlikte her iki dünya savaşında da pek çok bakımdan tam da savaşın, çatışmaların ve sorunların merkezinde yer almaktadır. Rumların adayı Yunanlaştırma düşüncesi Enosis ve Yunanların Megali İdea saplantılarının dışında özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan başlayarak ada menfaat çatışmaları ve Kıbrıs merkezli pek çok hesaplaşmanın merkezi durumundadır. Bütün bu hususlar da tansiyonu her geçen gün kat be kat artırmaktadır. Adanın stratejik pozisyonu değerlendirildiğinde 1 Nisan 1955 tarihinden başlayarak EOKA örgütünün adayı Yunanlaştırmak için başlattığı ve sadece İngilizlere ve Kıbrıslı Türklere değil, Rumlara yönelik de saldırılarına devam ettiği süreç 16 Ağustos 1960'da Türkiye, Yunanistan ev İngiltere'nin garantörlüğünde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'ne kadar devam eder ve ada tam anlamıyla kan gölüne dönerken EOKA terörü masum pek çok insanın da hayatına mal olur. Kendilerine yönelen bütün bu saldırılardan kurtulmak isteyen Kıbrıslı Türkler de hemen ardından Volkan, Lefkoşa ve İzmir'in de kurtuluşunu sembolize eden 9 Eylül ve Türk Mukavemet Teşkilatı gibi yeraltı örgütleri tesis etmeye başlarlar; ancak sonuncusu hariç hepsi Yunanistan destekli EOKA karşısında yerel olmaları, askeri tecrübe eksikliği ve lojistik destek olmaması gibi nedenlerle başarısız olacaktır. 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmasına rağmen Rum saldırıları maalesef devam eder ve tarihe Kanlı Noel olarak geçen 21 Aralık 1963 ve sonrası olaylarıyla Kıbrıs Cumhuriyeti fiilen biterken Cumhurbaşkanı Makarios ise kurulan devleti Yunanistan'a bağlanma açısından bir atlama tahtası olarak gördüğünü açıklamaktan çekinmez. Bu araştırma öncelikli olarak Kıbrıslı Türklerin var oluş mücadelesine değinirken insani ve psikolojik nedenlerle basit bir uçak

Makale Bilgisi

İnceleme Makalesi

Geliş: 31/05/2024

Kabul: 10/06/2024

Anahtar Kelimeler

Kıbrıs, EOKA, TMT,

Kırıkkale, Uçak

¹ Prof. Dr., Uluslararası Fınal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Girne, KKTC, ORCID: 0000-0003-0846-6940

yapma teşebbüsünde bulunan Hüseyin Özer Şahoğlu isimli Kıbrıslı Türk'ün faaliyetlerine değinecektir.

Existence Struggle of the Turkish Cypriots and the Production of a Plane as a Crazy Project

Abstract

Cyprus is, throughout the history, regarded and thought to be as an island of migration and many issues. Paying attention on the 20th century, it is certainly noticed that, despite the fact that Cyprus is regarded to be out of the conflicts and the issues in a way, Cyprus replaces itself in the very spot of all these issues, and the conflicts. Specifically subsequent to the World War I, Cyprus gets a very unusual spot in all the problems, island-based issues and the conflicts around Cyprus. As well as the Enosis problem reasoned by Greece-backed Greek Cypriots, the struggle to make the island Helenize, the British administration and their point of view for Greece all come together and increase the problems a lot. Regarding the strategic position of Cyprus specifically subsequent to 1 April 1955 on which EOKA terrorist organization launched terrorist attacks not only against the Turkish Cypriots and the British origin ones but also against their own citizens until the foundation of the Republic of Cyprus on 16 August 1960 with the guarantee of Turkey, Greece and the United Kingdom. Nevertheless, Cyprus had a long period of bloody affairs and atrocity reasoning the loss of a good many people in Cyprus. So as to defend themselves, Turkish Cypriots have started organizing themselves within the framework of underground groups such as Volkan, 9 Eylül (9th September symbolizing the salvation of Nicosia like the salvation of Izmir), and Türk Mukavemet Teşkilatı (Turkish Resistance Organization). On the other hand, all these Turkish organizations have failed except TMT since EOKA was a Greece-backed, well-organized, well-experienced, and well-equipped organization. Although in 1960, the Republic of Cyprus was established, Turkish Cypriots were still subjected to the Greek Cypriot assaults. Then three years later the Republic of Cyprus has collapsed with the Bloody Christmas Greek Cypriots attacks. Meanwhile Archbishop Makarios, being the first and the last president of the country announced clearly that the Republic of Cyprus was just a means for the annexation of Cyprus to Greece. In this scientific study, it is aimed, in priority, starting from the first days of 1955, to focus on the Turkish Cypriots' struggle against the Greek Cypriots' assaults, and Hüseyin Özer Şahoğlu who has initiated to establish a primitive cargo plane for psychological and humanity reasons.

Keywords

Cyprus, EOKA, TMT, Kırıkale, Plane

Giriş

Kıbrıs'ta 1931 Rum isyanının ardından İkinci Dünya Savaşı sürecinde de rahat durmayan Kıbrıslı Rumlar adada gerginliği mütemediyen artırırlar.² Küçük bir ayaklanma olarak başlayan bu gösteriler özellikle 1955-1959 döneminde büyük isyanlara dönüşecektir. Bütün bu olaylarda Kıbrıslı Rumların Yunanistan tarafından kullanılmasının yanında İngiltere'nin "Böl ve Yönet" politikasının da çok büyük etkisi vardır.³ Yunanistan'da plebisit fikrinin ortaya atılması sonrasında 21 Kasım 1949 tarihinde BM'ye müracaat eden Yunanlar "Anavatan Yunanistan'la birleşmek için self-determinasyon hakkının halkımıza tanınmasını istiyoruz."⁴ derler. Öte yandan Dr. Fazıl Küçük'ün "Çoğunluğun merhametine kaldığından her zaman ve her yerde uygulanabilecek bir şey değildir."⁵ dediği self-determinasyon konusunda 15 Ocak 1950 günü için planlanan ve Rumların bu kararına karşı Kıbrıslı Türklerin tepkilerini yansıtmak amacıyla 28 Kasım 1948⁶ günü yapılan Ayasofya Mitingi'nin ardından yine aynı meydana gerçekleştirilen Lefkoşa Ayasofya Mitingi'ni 11 Aralık 1949 Pazar günü adanın dört bir tarafından gelen Kıbrıslı Türklerin katılımıyla organize eder. O dönemde Kitium Piskoposu olan ve herkesin Michael Mouskos olarak bildiği, daha sonraki süreçte Makarios olarak anılacak olan Makarios II⁷ tarafından 15 Ocak 1950 Pazar günü organize edilen⁸ ve Makarios'a göre "Neticesi önceden belli olan" ve "Kıbrıs halkının Enosis için var olan değişmez azmini dünyaya ilan etmek için"⁹ yapılan oylamaya iştirak eden 224.700 Kıbrıslı Rum'dan 215.108'inin (%96'sı)¹⁰ olumlu oy kullanmasıyla Rumların ve Yunanistan'ın da istediği üzere adanın Yunanistan'a ilhakı neticesi ortaya konur.

Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes'in görüşleriye "İngilizler adada kalsın. Onlar çıkacaksa ada bize verilsin. Bu olmazsa ada taksim edilsin. Self-government. Hiç arzu etmediğimiz şekil adanın Yunanistan'a verilmesidir." yönündedir. Türkiye'nin de Kıbrıslı Türklerin de tepkisiyle karşılaşan¹¹ ancak Kıbrıs Rum basınının büyük destek verdiği ve kamuoyu yaratmaya çalıştığı faaliyetlerin adada gerginlik had safhaya çıkar. Makarios'un Kıbrıs konusunun BM gündemine gelmemesi halinde Sovyetler Birliği ve Suriye'yi kastederek "kirli ellerden"¹² bile yardım talep edeceğini bildirip tehditler savurmasının ardından Yunanistan Başbakanı Alexandros Papagos'un Kıbrıs meselesini alevlendirmesi ve Birleşmiş Millerdeki Yunanistan delegesi Alexis Kyrrou'nun da İngiltere'nin Kıbrıs konusuna eğilmemesi durumunda konuyu BM'ye taşıyacakları yönündeki tehditleri sonunda işe yarar ve konu BM Güvenlik

² PN Vanezis, *Cyprus Crime Without Punishment*, Regal Printing Ltd., Hong Kong, 2000, s. 29

³ TMT Limasol Sancağı mensubu Kara Mehmet lakaplı merhum Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

⁴ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878-1960)*, Cyrep Yay., Lefkoşa, Eylül 1997, s. 115.

⁵ M. Fazıl Kouchouk, *The Voice of Cyprus*, Lefkoşa, Kasım 1956, s. 1.

⁶ 28 Kasım 1948 tarihli bu miting sonrasında Başbakan İsmet İnönü'ye bir telgraf gönderen Dr. Fazıl Küçük mitingle ilgili bilgi verir; "28 Kasım 1948 tarihinde Lefkoşa'da 15.000 Türk'ün yapmış olduğu Ayasofya mitinginde bir kere daha Kıbrıs Rumlarının Yunanistan'a ilhak ve muhtariyet taleplerinin şiddetle reddedilmesi oy birliğiyle kararlaştırılmıştır. Kıbrıs Türkleri ilhak ve muhtariyetin tamamıyla Türklüğün mahvına sebep olacağına ve adanın asayişini bozacağına inanıyorlar." BCA.030.01.40.241.14.

⁷ Andreas Varnavas, *A History of the Liberation Struggle of EOKA (1955-1959), Foundation of the EOKA Liberation Struggle 1955-1959*, C. Epiphaniou Publications, Lefkoşa, 2004, s. 25.

⁸ Suat Bilge, *Le Conflit De Chypre Et Les Cypriotes Turcs*, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara, 1961, s. 31.

⁹ Sabahattin Egeli, *20 Temmuz Barış Harekâtı'nın Nedenleri Gelişimi Sonuçları*, Kastaş Yay., İstanbul, 1988, s. 29

¹⁰ Achille Emilianýdes, *Histoire De Chypre*, Paris, 1963, s. 109.

¹¹ Zenon Stavrinides, *The Cyprus Conflict*, Stavrinides Press Yay., Lefkoşa, 1999, s. 22.

¹² Evanthis Hatzivassiliou, "Cold War Pressures, Regional Strategies, and Relative Decline: British Military and Strategic Planning for Cyprus 1950-1960", *The Journal of Military History*, Ekim 2009, Cilt 4, Sayı 73, s. 1150.

Konseyi'ne gelir. Özellikle Papagos bu noktada İngiltere'nin kendilerini destekleyeceği ve Kıbrıs adasının kolaylıkla kendilerine teslim edileceği düşüncesindedir. Neticede 17 Aralık 1954'te BM Genel Kurulu 8 çekimser oya karşılık 50 oyla Kıbrıs meselesinin şimdilik görüşülmemesi kararına varır.¹³ Her ne kadar BM Güvenlik Konseyi bu konuyu ajandasına almış olsa da Yunanların istediği sözde" eşit haklar ve self determinasyon" konusunda bir sonuç çıkmayacaktır.¹⁴

1. 1 Nisan 1955 Sonrası Kıbrıs ve EOKA Terörü

Konuyla ilgili olarak BM'de yapılan toplantılarda Rumların ve Yunanların taleplerinin aksine sonuçlar çıkması özellikle Atina'da ve Lefkoşa'da Rumlar ve Yunanlar tarafından çeşitli olaylarla protesto edilir. Olayların özellikle adaya sığramasıyla Rumların İngiliz yönetimine yönelik ayaklanma girişimleri de söz konusu olur.¹⁵ 1950'li yıllarda ilk nüvesi Atina'da atılan ve Yunanistan hükümetinin destek verdiği EOKA tedhiş ve terör organizasyonu eski bir Yunan subayı olan emekli Yarbay Georges Grivas¹⁶ vasıtasıyla ilk eylemlerini Kıbrıs'ta 1 Nisan 1955 günü gerçekleştirir. EOKA saldırılarının devam ettiği süreçte Kıbrıslı Rum toplum liderleri ise İngiliz yanlısı olarak görünmek ve EOKA tarafından cezalandırmak istemediklerinden susmayı ve olup bitenleri seyretmeyi tercih ederler.¹⁷ Bu süreçte Kıbrıslı Türkler de Volkan'la başlayan, Karaçete, 9 Eylül'le devam eden ve ardından Türkiye'nin askeri desteğiyle yeniden organize edilen Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) olarak tamamlanan bir savunma refleksinin içine girerler. Bu dönemde ağırlıklı olarak Lefkoşa'da olmak üzere adanın farklı yerlerinde¹⁸ Kıbrıs Türk Fedailer Birliği¹⁹, I-I Like/Ayaylayk, Karaçete/Karapençe²⁰, 9 Eylül gibi kısıtlı imkânlarla yerel olarak ve cesur Kıbrıslı Türk gençleri tarafından oluşturulan organizasyonlar yanında nüvesi Dr. Fazıl Küçük tarafından Lefkoşa'nın Ortaköy bölgesinde marangoz Şakir Özel ve öğretmen Selçuk Volkanlar ve Kemal Ahmet Mişon²¹ vasıtasıyla atılan Volkan teşkilatı da silahlı Rum tedhiş örgütü EOKA karşısında psikolojik harp yapmaya uğraşmakta ve silahlı eylemler yerine duvar yazıları, bildiriler ve çeşitli yerlerde yapılan gösterilerle varlığını ispat etmeye çalışmaktadır. Volkan üyesi olarak eylemlere katılanlar arasında Hüseyin Özer Şahoğlu da bulunmaktadır.²²

¹³ Kıbrıs'taki İngiliz idaresi tarafından basılan yıllık rapordan (Annual Report) istifade edilerek hazırlanmış 3 yıllık değerlendirme raporu. *Government of Cyprus, Review of Events In Cyprus 1955-1957*, Lefkoşa, 1958.

¹⁴ ABD Dışişleri Bakanlığında İngiltere'deki Büyükelçiliklerine gönderilen telgraftan aktaran Central Files, 747C.00/1-2755. Washington DC, 27 Ocak 1955. ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından Atina'daki Büyükelçiliklerine gönderilen "Gizli" telgraf. Central Files, 747C.00/3-1555

¹⁵A.g.r.

¹⁶Charles Foley, *Guerilla Warfare and EOKA Struggle; General Grivas*, Longman Yay., Londra, 1964, s. 109

¹⁷ CIA Archive, Nationalist Violence on Cyprus File, Current Intelligence Weekly Review, Copy No.133, SC No. 02037/55, 14 Nisan 1955 tarihli rapor.

¹⁸1967 yılında Geçitkale-Boğaziçi bölgesinde TMT Kovanbeyi olarak görev yapan İsmail Bozkurt ile 15 Ekim 2008 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

¹⁹ KTKD İzmir Şubesi Başkanı merhum Mustafa Tunçalp ile 18 Ekim 2002'de yapılan görüşme

²⁰ TMT Limasol Sancağı mensubu merhum Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

²¹Kayıtlarda Kemal Mişon'un 1960 öncesi TMT ve Volkan faaliyetleri görünmemekle birlikte daha sonraki süreçle ilgili olarak anlı Noel denilen sürecin başladığı 21 Aralık 1963-24 Şubat 1967 TMT Bayraktarlığına bağlı Boz Oymak Grubu, 25 Şubat 1967-20 Temmuz 1974 Bayraktarlık Özel İkmal Ekibi ve 20 Ağustos 1974 fiili mücahitlik hizmetinin bitişi olarak görülmektedir.

²² Hasibe Vehbi Şahoğlu, *Çıplak Gerçekler*, Lefkoşa, 2016, s. 132-134.

“...1957 yılıydı, Kız Lisesi'nin teksir makinesini kaçırır, (Lefkoşa) Arasta'da şimdiki Yakın Doğu Bankası'nın²³ karşısındaki bir evde broşür basardık. Bir gece yine broşür basarken adını hatırlayamadığım Lefkeli genç bir polis bize baskın yaptı. Bizi hırsızlık yaptığımız, yani teksir makinesini kaçırdığımız için polise götürüleceğini söyleyince içerdeki odadan Ulus Ülfet geldi, pardösüsünü çekerek belindeki silahını gösterdi 'Seni vururum.' dedi. Polis korktu ve kaçtı. Ulus Ülfet çok yakın arkadaşım, bazen onu Rum tarafına götürürdüm. Şehit olduğu günden bir gün önce, ertesi gün matematik sınavım olduğu için gece onların yanına gitmemiştim.²⁴ Köyde kalıp ders çalışmışım, yoksa ben de şehit olacaktım. O gece arkadaşlarım Ulus Ülfet, Kubilay Altaylı, Mustafa Ertan Celal ve İsmail Beyoğlu maalesef Kaymaklı'da su borusundan yapmaya çalıştıkları bombanın patlaması sonucu şehit düştüler...”

Öte yandan 9 Eylül Cephesi kurucusu Ulus Ülfet, İsmail Beyoğlu, Kubilay Altaylı ve Mustafa Ertan Celal isimli 4 Kıbrıslı Türk gencinin 31 Ağustos 1957 akşamı Lefkoşa Küçük Kaymaklı'da Reşadiye Sokak'ta bomba yapmaya çalışırken meydana gelen beklenmedik patlamanın ardından hayatlarını kaybetmesiyle²⁵ mücadele de²⁶ farklı bir yöne evrilecektir;²⁷

“...Ulus şehit olduktan sonra Topal Mahmut veya Kemal Mişon bize talimat vermeye başladılar. Bir gece geldiler ve bize bir görev verdiler. Bir dükkânı ateşe verecektik. Bize liveri²⁸ ve benzin getirmişlerdi. Gittik, liveri ile dükkânın kepengini biraz kaldırdık, içine benzin döküp yaktık. Tam kaçıyorduk ki İngiliz askerleri geldi. O zaman ben Auxiliary²⁹ polis idim. Çavuşa 'Ben polisim, gördüm yakıp şu tarafa kaçtılar.' dedim. Çavuş zeki birisiydi, erine orada beklemesini söyledi. Er ise çavuşun aksine aptaldı, anlamadı ve ben ona 'Birisi de bu tarafa kaçtı.' deyince o yöne koşmaya başladı. Ben hemen polise gelerek o saatlere kendime nöbet yazdırdım. İki gün sonra çavuş beni kolumdan yakalayarak 'İşte sendin yakma olayındaki' dedi. Ben hemen yanıldığını söyleyerek nöbetimi gösterdim; ancak bu işin öyle kalmayacağını tahmin ettiğim için ertesi gün silahı polise teslim edip Türkiye'ye okumaya gittim.

Mısır'a müdahale eden BM askerleri olan Fransızların Bedrettin Demirel Caddesi'nde bir karargâhları vardı. Biz onlarla ahbap olmuştuk. Silahlarını bir tahta panonun üzerine asarlardı. Bir keresinde bize bir teklif yaptılar 'Bize para

²³ Burası Lefkoşa Arasta'nın hemen girişinde, Lokmacı sınır kapısına çok yakın bir noktadadır. Hemen altında TMT mensubu Memduh Erdal'ın, karşısında ise TMT "Özel Grup" üyesi "Gömlekçi Muhittin" olarak tanınan Muhittin Güven'in dükkânı bulunmaktadır.

²⁴ Alparslan Türkeş'in de akrabası olan Ulus Ülfet aynı zamanda 9 Eylül isimli yeraltı örgütünün de kurucuları arasındadır ve yukarıda adı geçen 3 arkadaşıyla birlikte 31 Ağustos 1957 gecesi Lefkoşa Küçük Kaymaklı'da bomba imal ederken meydana gelen patlama sonrası dördü de hayatlarını kaybeder. Kemal Mişon ile 11 Temmuz 2003 tarihinde yapılan görüşme. TMT Limasol kadrosundan merhum Macit Aydınova ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de gerçekleştirilen görüşme. Hami Özaruhan, "Emektar üyelerimiz", *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, No.5, Kasım 1998, Ankara, s. 36.

²⁵ Volkan mensubu merhum Kemal Mişon ile 11 Temmuz 2003 tarihinde yapılan görüşme.

²⁶ TMT Limasol Sancağı'ndan merhum Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004'de Girne'de yapılan görüşme.

²⁷ Hüseyin Özer Şahoğlu'dan aktaran Hasibe Vehbi Şahoğlu, a.g.e., s. 133.

²⁸ İvye

²⁹ 1 Nisan 1955 tarihinden itibaren adada EOKA terörü başladığında adadaki İngiliz yönetimi klasik polis teşkilatlanmasının dışında Kıbrıslı Türklerin "oksidarı" dedikleri "Auxiliary/Yardımcı Polis" sınıfını da teşkil ederler. Burada görevlendirilen polislerinse tamamı Kıbrıslı Türklerden oluşmaktadır.

verirseniz size 12 tane silah veririz'. Biz çok heyecanlandık ve hemen Dr. Fazıl Küçük'e koştuk. Bize Cemaat Meclisi parasından vermesini istedik; ancak o 'Hayır vermem. Ben sorunlarımızı görüşerek çözmek taraftarıyım.' dedi. Neticede silahları alamadık. Bende bir tane 45'lik tabanca vardı, Teşkilatın, yani Volkan'ın silahı. Ara sıra Topal Mahmut veya Kemal (Mişon) gelir, silahı alır giderdi. Ertesi gün yine getirir, bana verirlerdi. Böyle günlerin ertesinde duyardık, 'Falan öldürüldü 45'lik tabanca ile.' diye. Bir gün Serin Selçuk ile Değirmenlik'e gidiyorduk. Yolda bir Rum'un diğer bir Rum'u vurduğunu gördük. Hemen gidip polise bildirdik; ancak polise tanık olduğumuz için korktuğumuzu söyledik. İngilizler bizi hemen polis yazdılar ve elimize silah verdiler. Bu avantajımı çok kullandım. Örfi idare olduğu zamanlarda bile dışarı çıkar, hatta Volkan üyelerini de gitmeleri gereken yerlere götürürdüm. Liseyi bitirince okumak için Türkiye'ye gittim. Mülkiye'de okudum..."

2. 21 Aralık 1963 Süreci ve Kıbrıs

Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Londra ve Zürih'te yapılan görüşmelerin ardından garantör devlet olarak imza atarlar ve bütün dünyaya 16 Ağustos 1960 tarihinde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilir; ancak yeni kurulan devlet maalesef uzun soluklu olmayacak ve İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis'in kendisine kod ismi olarak aldığı Akritas Planı çerçevesinde ada bir kere daha kan gölüne çevrilecektir. Kıbrıslı Türkleri ortadan kaldırmak ve adayı tam anlamıyla bir Yunan adası haline getirebilmek amacıyla dönemin İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis tarafından kurulan ve kendisinin de "Akritas" kod ismini kullandığı illegal silahlı yapılanma 21 Aralık 1963 gecesi düğmeye basar ve kimlik kontrolü bahanesiyle başlayan gerginlik daha sonraki süreçte Kıbrıs Türk tarihine Kanlı Noel olarak geçecek dönemin de başlamasına neden olur.³⁰ Akritas Planı adı verilen bu planın altında imzası olanlarsa Başpiskopos Makarios ve İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis dışında Çalışma Bakanı Tassos Papadopoulos, Kıbrıs Cumhuriyeti Temsilciler Meclisi üyesi Nikos Koşsis ve Glafkos Klerides'in imzaları bulunmaktadır³¹ Kıbrıs'ta başlayan silahlı Rum eylemleriyle birlikte Amerikan istihbaratı ise ABD'nin uğraşması gereken yeterince problem bulunduğu ve ortada bir sorun varsa bunu ancak garantörlerin halledebileceği fikrindedir.³² 21 Aralık 1963 ve devamında gelen saldırılarla 21 Aralık 1963 günü başlayan, 24 Aralık 1963 günü iyice artan ve sonrasında da Kıbrıslı Türklerin izole bir hayat yaşamaya başladıkları Kanlı Noel sürecinde bölgede yaşadıklarını, Rum baskılarını ve verdikleri mücadeleyi Hüseyin Özer Şahoğlu şu sözlerle aktaracaktır,³³

"...21 Aralık 1963 günü köyün erkekleri işten çıkınca köye gelmek için otobüse bindiler ama gelemeler, yollar kapandı. 23 Aralık 1963 günü tüfek almak için köyün TMT sorumlusu Hüseyin Ercantan'a gittik; ancak çok kötü ishal olmuş, nerdeyse yerinden kalkamıyor. Hemen 2-3 genç aldım yanıma, silahları gömülü oldukları yerden çıkarttık. Bir tabanca çıktı, onu ben aldım. Köyde teşkilattan başka kimse yok. Böyle olunca idareyi ben devraldım. Kemal Deniz'lerin evine yerleştik ve sığınak kazmaya başladık. Silah kullanacak insan yok, mecburen kadınlara silah kullanmayı öğrettik. Bunlardan birisi kız kardeşim Ayşe idi. Bir gün onun evinde

³⁰ BCA.030.01.64.394.29.

³¹ FO.371/168967-XC14311.

³²Telegram from Secretary of State to the DOS; DOS, CF, POL Tur.Secret; Priority December 15, 1963 Paris.

³³A. g.e., s. 132-134.

silah kullanmayı gösterirken Sten yanlışlıkla patladı, kurşun duvara saplandı. Sonradan biz göçmen olunca Rumlar Ayşe'nin evini yerle bir ettiler. Sözde sebebi bu kurşunu görmeleriymiş.

Silahları gömülü oldukları yerden çıkardığımız günün ertesinde köyün papazı, muhtar ve polis çavuşu kahveye geldiler. Türklere hükümetin karar aldığını, ellerindeki tüm silahları teslim etmemiz gerektiğini söylediler. 'Yarın gelip evlerinizde olan tüm silahları alacağız.' deyip gittiler. Onlar gidince Hüseyin Ercantan 'Hade evdekileri verdik, Teşkilatın silahları ne olacak?' diye hayıflanmaya başladı. Ben hemen onlara idareyi devraldığımı ve değil Teşkilat'ınkileri³⁴, evlerdeki av tüfeklerini bile Rum'a teslim etmeyeceğimi söyledim. Gittim kız kardeşim Ayşe'ye bir piyade silahı verdim ve 'Sen karşıya nişan al, eğer silah sesi duyarsan karşıdan gelecek olan polis çavuşunu hemen vur.' dedim. Bir başkasına 'Sen de karşıya geç, köşeye saklan ve nişan al. Silah sesi duymazsan sakın ateş etme.' diye de tembihledim. Muhtar, papaz ve polis çavuşu geldi, kahvenin kapısına iki nöbetçi polis koydular. Polis çavuşu bugün silahları toplamayacaklarını çünkü hükümet yetkililerine ulaşamadıklarını ama daha sonra gelip alacaklarını söyledi ve gittiler. Eğer o gün silahları almakta ısrar etseler mutlaka çatışma çıkardı. Ben zaten kahveye belimde tabanca ile gitmiştim. Neticede köydeki komutan görevini üstlendiğim için o gün herkese mevzisini gösterdim. Savunma evi olarak Kemal Deniz'lerin konağını seçtim. Orada bol bol yiyecek vardı ve çok büyük bir evdi. Savunma planlarımızı yaptık. Evin avlusuna büyük bir sığınak kazdık..."

Bıçak kemiğe dayanmadan çanakları açıp mukavemet göstermeyi düşünmeyen teşkilat nefsi müdafaaanın kaçınılmaz olmasıyla silahlarını gün ışığına çıkarır. O güne kadar yeraltı gizli harekât tekniğine göre eğitilen TMT mensupları akıllı ve tedbirli bölgelerdeki sancaktarları ve TMT Bayraktarı sayesinde hemen cephe muharebesi düzenine geçerler.³⁵ Rum saldırılarının hemen ardından 23 Aralık 1963'te TMT de fiili olarak cephe savaşına girer ve yeraltı örgütü kimliğinden kısmen de olsa ayrılır.³⁶ Türkiye ise adada yaşananları TMT Bayraktarlığı, Büyükelçilik ve Kızılay ekipleri vasıtasıyla yakından takip etmektedir;³⁷

"Cumhurbaşkanı Makarios 1 Aralık 1963 tarihinde Khlorakas köyünde Yorgacis Azinas'ın heykelinin açış töreninde EOKA mücadelesini övmüş ve Khlorakas köyünün EOKA mücadelesinin beşiği olarak iftihar edebileceğini ve Rum Kıbrıs'ın Yunanistan'a daima anavatan olarak baktığını söylemiştir. Zenon Rosidis 2 Aralık 1963 tarihinde BM'de yaptığı konuşmada BM anayasasını mevcut bir anlaşmaya dayanarak dahi hiçbir devletin diğer bir devlet arazisine asker göndererek o devleti egemenliğinden mahrum edemeyeceği şeklinde tefsir etmiş ve BM'nin Kıbrıs'ta bir üs kurmasını teklif etmiştir. 3 Aralık 1963 tarihinde Markos Dragos'un Rum kesiminde bulunan heykeline bir bomba konuyor. Heykelin etrafında dolaşan silahlı Rum gençleri hiçbir esasa dayanmayarak bombanın Türkler tarafından konulduğunu iddia ediyorlar. Türkler 4 ve 5 Aralık tarihlerinde heykele bomba

³⁴ Türk Mukavemet Teşkilatı kastediliyor.

³⁵ TMT Mağusa Bölge Sorumlusu Necati Kovanbey'den aktaran Mücahit Komutanları Derneği, *Sancaktan Gaziliğe Mağusa*, Mücahit Komutanları Derneği Yay., Mağusa, Şubat 2001, s. 53.

³⁶ KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf R. Denktaş ile 8 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

³⁷ KGMA. K-4709.1964.9-4/1 Kıbrıs. Adnan Öztrak'ın Kıbrıs'a Ait Notları ve Emirleri Dosyası

koyanları takbih ederek bombanın Rum halkı kışkırtmak için Rumlar tarafından konduğunu beyan ediyorlar. Makarios 4 Aralık 1963 tarihinde anayasayı tek taraflı olarak revizyona tabii tutmak istediğini üç garantör devlete ve reisicumhur muavinine bildirdi. Değiştirilmek istenen maddelerin ne olduğu aynı gün Makarios ve Rum basını tarafından açıklandı. 6 Aralık 1963 tarihinde Makarios'un değiştirme teklifi Türkiye tarafından reddedildi.

8 Aralık 1963 tarihinde Makarios değiştirme teklifi notasının Türkiye tarafından ret veya kabulünün mevzubahis olmadığını, bu notanın Türkiye gibi diğer devletlere de gönderilmiş olduğunu beyan etti. Bu arada Atina yolu ile Paris'e giden Kipriyanu Paris'teki toplantısında anayasa konusunu görüşemeyeceğini bildiriyor. Bazı Rumca gazeteler bu değişikliğin mukaddes davaları olan Enosis'i köstekleyeceğini, bu itibarla doğrudan doğruya plebisite gidilmesini ileri sürüyorlar. Reuters Ajansı 10 Aralık 1963 tarihinde hükümet sözcüsüne atfen verdiği haberde Makarios'un teklif ettiği değişikliği önümüzdeki günlerde tek taraflı olarak tatbik etmek niyetinde olduğunu bildirdi ve 11 Aralık 1963 tarihinde değiştirilmesi istenen 13 madde basında açıklandı. Değiştirilmesi istenen 13 maddeden birisi Türkçenin resmi dil olmaktan çıkarılması idi. Bu maksatla 12 Aralık 1963 tarihinde toplantı ve davetiyelerde sadece Rumca ve İngilizce kullanılmasına dikkat edilmeye başlandı. 13 Aralık 1963 tarihinde bir Türk polis kumandanının Kraliyet can kurtarma madalyasıyla taltifi için yapılan törene Türk basın mensupları davet edilmedi ve bu toplantıda Türkçe lisanına yer verilmeyerek yalnız Rumca ve İngilizce lisanları kullanıldı. Her taraf Yunan bayrakları ve mavi-beyaz renklerle donatılmak suretiyle törene bir Yunan havası verilmeye çalışıldı. 7 Aralık 1963 tarihinde Türk notası Makarios tarafından reddedildi. Rumca gazeteler bu olaya geniş yer vererek Makarios'un anayasadaki adil olmayan maddeleri çıkarma çabasını Türkiye'nin baltalamak istediğini, bu yüzden Makarios'un çok yerinde olarak notayı Türkiye'nin yüzüne fırlattığını yazdılar.

18 Aralık 1963 tarihinde Türkiye tarafından Kıbrıs Türklerinin Rumların insafına bırakılmayacağı açıklandı. Bu açıklamayı ele alan Rumca gazeteler Kıbrıs'ın padişahlar devrinden kalma bir çiftlik olmadığını ve anlaşmanın (Zürih Antlaşması olacak.) BM prensibine aykırı olduğunu ileri sürerek Türkiye'yi saldırganlıkla itham eden mahiyette yazılar yazdılar. 19 Aralık 1963 tarihinde sağcı ve solcu Rumlar gizli görüşmeler ve toplantılar yapmaya, aynı günün gecesi Rum gençleri Türk mahallelerinde dolaşmaya başladılar ve 20 Aralık 1963 tarihinde Türk kesiminin kilit noktalarında tatbikat yapmaya başlıyorlar (Bunların polis olmayıp sivil Rumlardan olduğu tespit edilmiş.) Aynı gün Makarios 1964 yılı Ocak başlarında anayasada istenilen değişikliğin yapılmış olacağından dem vuruyor. 19 Aralık'taki Rumca gazeteler de haftalardan beri bazı Türk dükkânlarıyla evlerinin kanunsuz bir şekilde araştırmaya, Mağusa limanına uğrayan Türk gemilerinin yoklamaya tabii tutulduğunu yazıyor ve bu kanunsuz hareketlerin nedenleri izaha çalışılıyor ve buna bir misal olarak 21, Timurlenk Sokak'ta oturan Vasıf Hasan isimli bir şahsın 18 Aralık 1963 tarihinde işe gitmek için evinden ayrıldığını ve geriye dönmeyip ortadan kaybolduğu ileri sürülüyor.

21 Aralık 1963 tarihinde 4 kadın ve 6 erkekten mürekkep 10 Türk iki araba içinde Tahtakale Mahallesi'nde oturmakta olan arkadaşlarından bir kadını evine götürürlerken Ermu Caddesi'nde polis olduklarını iddia eden şahıslar tarafından sebepsiz yoklanmaya tabii tutulmak istenmiş, buna itiraz eden kadınları polise veya meçhul bir semte götürmeye çalışırken vaka mahallinde başka bir araba belirmiş, bu arabadan çıkan şahıslar makineli tüfekle Türkleri taramışlardır. Türklerden Zeki Halil ve Cemaliye isimli iki kişi ağır bir surette yaralanarak yere yıkılmış, diğer Türkler mucize kabilinden kendilerini Türk semtine atabilmişlerdir. İki kadın arkadaşlarının kendileriyle beraber bulunmadığını fark eden Türkler geri gidip yaralıları almaya teşebbüs etmişlerse de Rum semtinden devamlı olarak başlayan yaygın ateşi altında arkadaşlarını kurtarmaya muvaffak olamamışlardır.

Olay bununla da bitmemiş, vaka mahalline Rum semtinden gelen bej renkli bir otomobil Türk semtine ve Türk Cemaat Meclisi binasına devamlı ateş açarak etrafa dehşet saçmaya başlamıştır. Bu ateş yağmuru altında muhtelif şahıslar yaralanmış ve hastaneye kaldırılmışlardır. Aynı otomobil içinde bulunanların Girne Kapısı'ndaki Atatürk büstüne de ateş açtıkları tespit edilmiştir. 21 Aralık 1963 tarihinde halk Atatürk heykelinin önünde toplanarak Ata'ya karşı saygı gösterisinde bulunurken Lefkoşa Rum Polis Kumandanı Pandalidis'in kumandası altındaki silahlı Rum polisleri Türklerin bulunduğu yere gelerek ellerindeki silahları okşamaya ve Türklerle alay etmeye başlıyorlar. Bir polis ekibi biraz sonra arabalarını Türk Lisesi'nin bulunduğu (yere) sürüyor. Kapısı kapalı ve kilitli bulunan okulun bahçesinde silahsız toplu bir halde bulunan öğrencilerin yüksek sesle teessür beyan etmeleri üzerine üzerlerine ateş açılıyor ve iki öğrenci yaralanıyor (ve) bu suretle tahrikler durmadan devam ediyor. 22 Aralık 1963 Pazar günü, Tahtakale'de öldürülen bir erkek ve bir kadın hadisesiz olarak Türk mezarlığına defnedilirken Rumların şehrin muhtelif semtlerine gizlice yerleşmeye, erzak ve cephane taşımaya başladıkları görülmüştür. Bu faaliyetler daha önce de sezilmiş ise de devletin kendi polis ve jandarmasının silahlarını Rum çetelerine vererek kendi tebaasından bir kısmını teşkil eden Türkleri katletmeleri teşebbüsüne yardım edeceğine ihtimal verilmemişti.

Geceleyin saat 20–21.00 arasında telsizi bulunan bir polis arabasındaki bir Türk polis subayı ile eri ve bir sivil telsizden 'Ortaköy'e gider misiniz? Bazı silah sesleri işittik.' bilgisi alınıyor. Ekip derhal Ortaköy'e gidiyor. Orada hiçbir hadiseye şahit olmuyor. Ortaköy nüfusu 1.000'den fazla bir Türk köyüdür ve Lefkoşa'nın banliyösüdür. Ekip buradan uzaklaşıyor ve Girne yolunda devriye gezmeye başlıyor. Devriye esnasında yol üzerinde Aspava isimli Lefkoşa'dan 1 kilometre mesafedeki bir Türk gazinosu önünde bulunan yolun diğer bir polis arabasıyla tıkanıp ve arabanın önünde polis subayı Vilademos'un makineli tüfek ve tam teçhizatlı Rum polislerle beklediği görülmüştür. Ekip bu durumu görünce tehlikeyi seziyor ve derhal arabayı geriye manevra yaptırarak arabadan atlıyor ve yerde sürünerek bir eve sığıyor. Ancak araba manevra yapar yapmaz Rum polisler derhal ateşe başlayarak 47 dakika ateşe devam ediyorlar. Açtıkları ateşle yoldan gelip geçen arabaları taradılar. Arabalarda bulunanlardan Vasif isminde bir vatandaşımız öldü. Bütün hadise eve sığınan ve üst kata çıkan polisler tarafından kendilerini korumak suretiyle

müşahede edildi. Rum polisler bu arada yaptıkları serseri atışlarla bir taraftan Türk evlerini taramışlar, bir taraftan da kendi aralarında panik yaratarak AE 630 numaralı polis arabasını ve iki yeni model piyade tüfeği ile bir av tüfeği ve biri dolu, diğeri yarı dolu iki makineli şarjörü bırakarak kaçışmışlardır.

Yukarıdaki hadiseyi müteakip 23 Aralık tarihinde Rumlar kendi kesimlerinde bulunan Cornaro Oteli ile Constantin (Golf) Kulübü'nden uçaksavarlarla ateşe başladılar. Türk halkı ellerinde bulunan yalnız av tüfekleri ve Rumların ellerinden alınan birkaç silahla korunmaya başladı ve böylece mücadele fiilen başlamış oldu.

Rumların mevzilerini şöylece sıralayabiliriz; Mercedes Garajı (Tamirhanesi) kısmı, Küçük Kaymaklı'da bulunan polis evleri, Olimpia (Regis Dondurma Fabrikası), Küçük Kaymaklı sınırında bulunan kontrol kulesi, Rum semtinde Bambakyaz Gazoz Fabrikası ve yanındaki Niyabol Kilisesi, çetenin merkezi olan Konstantia semti Rum kulübü, Türk Lisesi'nin arkasındaki İyoyanis Kilisesi, buz fabrikasının üzeri, Dianellos sigara fabrikası, Eka (Severis) un fabrikası, dokuma fabrikasının üzeri, üçlü karargâh, Ledra Palas, merkezi hükümet hastanesi, yeni tiyatro binası, Elektra House (Telefon Dairesi), Baf Kapısı polisi, Ballas Sineması ittisalindeki yüksek bina, Zavallis gazetesi, Hacı Kiryaka binaları, Singer binaları üstü, Kostas Dimitriya cilt doktorunun binası, Fanoromeni Kilisesi'nin karşısındaki bina, Elektrik fabrikası tesisleri, Rum semtinde kalmış olan Ömeriye Camii'nin üstü, Belea Kudas ticaret evinin üstü ve diğ. bazı mevziler

Mücadele Pazartesi-çarşamba günleri devam etti. Dianellos fabrikası Türk mücahitlerine bırakıldı. Pazartesi akşamüzeri mütareke istendi. Mücahitler mütarekeye razı oldular ve bütün memurların serbestçe dairelerine gidebilecekleri bildirildi; ancak ertesi günü evinden çıkmış ve işe gitmek üzere olan Türk memurları ve iş sahipleri pusuya düşürülerek kendilerine Rum mevzilerinden ateş açılmaya başlandı. Bunun üzerine mücadele yeniden başladı. Türkler Girne yolu üzerindeki şehre takriben bir kilometre mesafede bulunan Aspava mevkiindeki Rumların işgali altında bulunan jandarma karakolunu ellerine geçirdiler. Çarşamba günü Mercedes mevkiini düşürdüler. Aynı gün akşama doğru un fabrikasıyla Kaymaklı semtinin Yunan Alayı mensupları tarafından takviye edildiği görüldü. Buz fabrikası aynı gece Türk mücahitlerinin eline geçti. Biraz sonra mücahitler un fabrikasını da ele geçirdiler; ancak Rumlar uzaklaşırken bütün sivil halkı durmadan taradılar. Daha sonra Rumların elinde bulunan Kiryako, Singer Mangli mevkiileri susturuldu. Perşembe günü malzeme ve cephane yokluğu yüzünden mücahitler Küçük Kaymaklı semtinden çekilmek zorunda kaldılar. Bundan istifade eden Rumlar Türk asker üniforması giyerek ve bir Türk çocuğuna silah tehdidi altında 'Türk askeri geldi.' diye bağırtarak silahsız köylü halkı teslim almaya başladılar. Yüzlerce çocuk, ihtiyar ve kadını tekmeleyerek götürdüler. Yürüyemeyecek durumda olanları şehit ettiler. Müteakiben taraflar arasında alakalı garantör devletlerin müdahalesiyle mütareke imzalandı. Buna rağmen sivil halk yine pusuya düşürülerek esir edilmektedir. Esir edilenlerden bir kısmının daha sonra ölümler listesinde gösterildiği tespit edilmiştir. Yiyeceksiz yerlere gıda maddesi yetiştirmek için giden vatandaşlarımız Rumlar tarafından kaçırılmaktadır."

3. 21 Aralık 1963 Sonrası Süreç ve Kıbrıs

Kanlı Noel olarak dönemle birlikte silahlı Rum örgütlenmelerinin Kıbrıslı Türklere yönelik saldırılarının artmasının hemen ardından 16 Ağustos 1960 tarihinde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti de fiilen ortadan kalkar. Devlet dairelerinde görev yapan Kıbrıslı Türklerin can korkusu ve tehditler nedeniyle işlerine gidememeleri, ilk etapta adanın farklı noktalarında 103 Türk köyü olmak üzere Kıbrıslı Türklerin doğup büyüdüğü topraklardan ayrılarak özellikle Lefkoşa varoşlarında bugün Göçmenköy, Taşkinköy ve Hamitköy olarak Mesarya ovalarında Türkiye'nin Kızılay vasıtasıyla gönderdiği çadırlarda yaşamaya başlamaları, öğrencilerin eğitim hayatlarının bitmesi, izole edilmiş ve dünyanın göz ardı ettiği baskılar altında yaşamaya çalışan insanların bir yandan hayatı normalleştirmeye çalışmaları, eğitim-öğretim faaliyetleri için yeni bir seferberliğe girişmeleri, seslerini duyurabilmek amacıyla Bayrak başta olmak üzere Canbulat, Doğanın Sesi, Lefke Gazi, Limasol'un Sesi, Gazi Baf ve Anamur'da Anamur/Mücahit Radyosu'nu tesis etmeleri, yaraların sarılabilmesi, yaşanan acıların ve psikolojik travmaların atlatılabilmesi, aç ve açıkta kalan insanlara kalacak yer, yemek, barınma imkânı sağlanması, özellikle göçmenlerin iskân edilmesi ve ekonomik hayatın başlatılması yönündeki girişimler de kolay olmasa da derhal başlatılır. Adada gerginliğin artması, Kıbrıslı Türklerin bir anda yaşadıkları yerleri terk edip daha güvenli bölgelere göçmeye başlamalarının ardından eli silah tutan neredeyse herkes mevzilere gönderilir. Aynı dönemde Hüseyin Özer Şahoğlu Beyköy-Cihangir hattında, kardeşi Kasım Şahoğlu ise Beşparmaklarda mücahitlik yapmaktadır;³⁸

“Ablamın kocası eniştem Erol Özçelik TMT'nin yüksek mevkilerinde yöneticiydi ve o aralar bize bahsedirdi 'Böyle böyle yaparmış Özer, bize mesaj geldi. Özer bir uçak yapmaya başlamış.' diye. Sonra ben bunu abimden dinledim. Abim bu uçak işini Dikelya askeri üssündeki İngilizlerin yardımıyla yapıyordu. Yanında da uçak yapımı için mimar arkadaşı Serin Selçuk da vardı. İkisi bu işi planladılar, İngilizlerle görüşmeye başladılar. 'Kitaplar bulduk. Uçak nasıl yapılır, nasıl havalanır? Neler gerekir? Bize İngilizler bir sürü eski parça getirdiler ve onlarla yapmaya başladık.' diyor. Bir gün TMT karargâhından eniştem Erol Özçelik geldi ve 'Yahu bu iş çok ciddiye bindi ha. Bitirdim uçağı diye haber geldi.' dedi. Ablam da enişteme 'Yahu gerçekten Özer yaptı mı bu uçağı?' dedi. 'E yaptı ya. Bayraktarlığa da bu konuda mesaj geldi.' diye cevap verdi eniştem de. Gönyeli'de, Kırmı'da eski bir havaalanı var ya Özer abim oraya inmeyi planlıyormuş. Tabii abim bana daha sonraları 'Uçağın iniş takımları yapamamıştık. Planör gibi benzini bitince inmeyi planlıyorduk.' diye de söyledi. Çünkü bu yardımcı olan İngiliz askerleri değişmiş ve her istediklerini getirememişler artık. Abim 'Yoksa biz önceki İngilizlerle öyle sıkı fıkı olduyduk ki biraz para verirdik, köylüler de biraz makarna-bulli³⁹ yaparlardı. İngilizleri yedirir içirirdik ve istediğimiz parçaları da getirirlerdi.' diyor.

Abim 'Uçağa bindim, çalıştırdım. Artık uçak hareket ediyor ve havalanacak. Tarlanın içinde irice bir taş rast gelince uçak sekti ve beni bir anda iki dönüm tarlanın bir tarafına attı. Uçak bir yana, ben bir yana gittim. Dalga geçen o köylülerden her biri o tarladan bir taş alsaydı bu olmazdı. Bütün köylüler geldi,

³⁸ Kasım Şahoğlu ile 13 Ekim 2021 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

³⁹ Tavuk

çepeçevre toplandılar ve beni izleyeceklerdi. Tabii nasıl uçtuğumu değil de nasıl düştüğümü gördüler.’ diyor.

21 Aralık 1963’ün hemen ardından muazzam bir organizasyonla adaya derhal müdahil olan ve insani yardım faaliyetlerine başlayan Kızılay ekipleri ise adada bütün faaliyetlerin TMT Bayraktarlığı denetim ve kontrolünde son derece disiplinli bir şekilde icra edildiğine dikkat çeker ve hazırlanan bir raporda da “...Tam manasıyla kanton şehirleri mahiyetinde olan Türk şehirleri Lefkoşa (Merkez), Boğaz, Mağusa, Larnaka, Limasol, Baf, Erenköy, Lefke, Yeşilirmak olup her kazada Bayraktara bağlı birer Sancaktar vazife görmektedir. Sancaktar bölgenin tam ve mutlak hâkimi olup bütün salahiyetler üzerinde toplanmıştır. Mahalli idareciler ve memurlar söz sahibi olmayıp mer’i mevzuat hükümlerinin tatbiki bahis konusu dahi değildir.”⁴⁰ denir. İzolasyon ve baskılar altında gettolarda hayata tutunmaya çalışan Kıbrıslı Türklere yönelik olarak Kızılay vasıtasıyla Türkiye yardım ve desteğini aralıksız sürdürürken özellikle cephe savaşına girişen ve yeraltından çıkan TMT’ye bağlı mücahitlerin bu travma döneminde yaşadıkları psikolojik sorunları çözmeye, onlara yönelik rehabilitasyon hizmeti sağlanmaya, mücahit ailelerinin sağlık, eğitim, barınma ve iâşe problemlerinin de halledilmesine yönelik girişimler söz konusudur. Bu dönemde hastanelerde tedavi görenler, özellikle ruhi sıkıntılar yaşayanlar, akıl hastanelerinde tedavi görenler, yaşanan olaylar sonrasında dul, yetim, öksüz kalmış insanlara yönelik çeşitli tedavi, rehabilitasyon programları da söz konusu olur.

1962 yılından itibaren adada görev yapmaya başlayan TMT’nin ikinci Bayraktarı Albay Kenan Coygun döneminde ve hemen Kanlı Noel olaylarının ardından başlatılan önemli bir proje ise Kıbrıs’a Türkiye’nin en yakın noktası olan Mersin’in Anamur ilçesinden borularla su nakledilmesi konusudur. Bu arada Kıbrıslı Türklerin adada elektrik gereksinimlerini karşılamak üzere de projeler üretilir ve bunlar Türkiye’yle paylaşılır. Esasında Kıbrıs’a Türkiye’den borularla su getirme konusunda ilk adım 1959 yılında atılmış ve BM’de bu konuyla ilgili olarak Dr. Thorpe ve heyeti hazırladıkları bir raporla adanın su ihtiyacının acilen karşılanması gerektiğini, bunun için en akılcı yolun ise Anamur’dan borularla su nakli yönünde olduğunu belirtmiştir. Buna rağmen daha İngiliz döneminden başlayarak Türkiye’den su getirilmesi yönündeki projeye en sert tepkiyi Başpiskopos Makarios göstermiş ve projenin hayata geçirilmesini engellemiştir;⁴¹

“...Hayati öneme haiz bu problemin halledilmesi yönünde Rum liderliği hiçbir gayret sarf etmemiş ve kendi Rum vatandaşlarını dahi uydurma projelerle uyutmuştur. Nitekim Birleşmiş Milletlerin bu projesine eğilecek yerde deniz suyunu damıtma projesine öncelik vermiş; ancak bu projenin haddinden fazla pahalı olduğuna dikkat etmemiştir. Makarios bu kararı alırken Türkleri hiçbir zaman kaale almadığı gibi kendi soydaşlarının aleyhine de çalışmış olduğu da açıktır. Bu hayati önemi haiz sorunun hallinde konu müşterek bir proje olarak ele alınmak suretiyle adanın ekonomik, sosyal ve istikbalinin garanti altına alınması bakımından politik çıkarlar dışında bir düşünce ile hareket edilmesi gerekmektedir.

⁴⁰ Kızılay Kıbrıs Özel Müfettişi tarafından hazırlanan ve Kızılay Genel Merkez Kuruluna gönderilen 5 Aralık 1966 tarihli rapor. KGMA. K-4649, 1964-1965/9-4 Kızılay Raporları Dosyası.

⁴¹ Kıbrıs Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı (Üyeliği) Basına Brifing Özetleri; No 12 Dosyası, 5 Nisan 1973 Lefkoşa ve “Çok Gizli” ibareli rapor.

Kurak yıllarda ada sekenesinin (Türk-Rum) hiçbirinin zararlı olmamasına çalışılması, keza Türkiye'den su getirilme projesinin uygulanması ile adada yaşayan iki toplumun münasebetlerinin de düzelmiş olacağı ve ahenkle adanın sahipleri olarak yaşayacakları, hayati sorunun halli ile her bakımdan Rumların istifadelerinin Türklerden daha büyük olacağı, endüstri ve turizmin gelişmesinde ve devamında en büyük unsur olan suyun eksikliğinin Rum yatırım sahiplerini çok müşkül duruma düşüreceği açıktır. Rum yönetiminin su konusunda ada dâhilinde yaratmakta olduğu diskriminasyon (ayrımcılık) tamamen Türkleri susuzluğa terk etmek istemesinden ileri gelmektedir; ancak bunu uygulaması ile de bir netice elde edemeyecektir. Çünkü kurak senelerde adanın su ihtiyacı bizlerden fazla onları zararlı edecektir...”

1950'li yılların sonunda BM'de de görüşülen adaya su getirme projesi Kenan Coygun'un TMT Bayraktarı olduğu dönemde bir kere daha gündeme gelir ve konu Kıbrıs İşleri Planlama İcra Grubu (KİPİG) vasıtasıyla Türkiye'ye de ulaştırılır; ancak yaşanan olaylar, adadaki gerginlikler ve öncelik sıralamaları gibi farklı sebeplerle su projesi de elektrik projesi de hayata geçirilemez. 1963-1974 sürecinde ve özellikle 1967 Geçitkale saldırılarına kadar geçen dönemde Kıbrıslı Türklerin moral-motivasyonlarını yüksek tutmak amacıyla adada mücahitler arasında çeşitli müzik grupları, orkestralar ve Mücahitler Bandosu teşkil edilirken⁴² ayrıca bazı tiyatro grupları da söz konusu olur. Ayrıca dönem içerisinde Türkiye'den Türkan Şoray, Hülya Koçyiğit, Cüneyt Arkın, Filiz Akın, Fatma Girik, Tarık Akan gibi sinema sanatçıları yanında Barış Manço, Cem Karaca gibi ses sanatçıları, Yıldız Kenter, Müşfik Kenter, Haldun Dormen gibi tiyatro sanatçıları getirilerek sosyal, ekonomik ve kültürel hayatın da devam ettirilmesi yönünde ciddi adımlar atılmıştır. Bununla birlikte 1963 Kanlı Noel sonrasında üzerinde durulan en stratejik proje ise Anamur'dan su nakledilmesi olmuştur;⁴³

“...Rum gazetelerinin Türk düşmanlığı ile hareket ederek Suriye'den Kıbrıs'a su nakledilmesini ortaya atmaları konusunda suyun Suriye'den olsun veya Türkiye'den olsun nakledilmesinin önemi yoktur; ancak Makarios'un yayın organı Filelefteros bunu ortaya atmakla yine siyasi bir yatırım peşinde olduğu aşikârdır. Makarios da bilmektedir ki Suriye'den buraya su nakledilmesi Türkiye'den daha uygun değildir. Kaldı ki mali bakımdan daha da büyük külfettir. Suriye mesafe bakımından daha da uzaktır. Suriye Türkiye'nin güney sahillerindeki imkânlarla sahip değildir.”

Suriye'ye de su Türkiye'den Fırat Nehri vasıtasıyla gitmektedir. Hâlbuki Türkiye'den Kıbrıs'a su getirilmesi adanın bir yerinden diğer bir bölgesine su götürülmesindeki mükellefiyetlerden daha fazla mali bir külfet gerektirmemektedir. Nitekim Dr. Thorpe da Gaziveren'den Lefkoşa'ya nakledilen suyun Türkiye'den nakledilecek sudan daha pahalıya mal olacağını raporunda açıkça kaydetmiştir...”

Kıbrıslı Türklerin kurulan yeni devlete sahip çıkma yönündeki bütün akliselim yaklaşımlarına rağmen Makarios Türkiye'den gelecek suyun Kıbrıslı Türklerle psikolojik bir manevi bağ oluşturacağı ve ilişkileri güçlendireceği endişesiyle hep karşı çıkmış, devleti de üç yılını doldurmadan Akritas illegal yapılanmasıyla 21 Aralık 1963 tarihinde yıkmıştır. Bu dönemde Kıbrıslı Türklerin Genel Komite olarak adlandırdıkları ve Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Muavini Dr. Fazıl Küçük başkanlığında Cemal Müftüzade, Rauf R. Denктаş, Dr. Niyazi

⁴² Osman Balıkcıoğlu, Özgür İkili; *Alikko ile Caher'in Öyküsü*, Hey Printand Design, Londra, Kasım 2013, s. 31.

⁴³ A.g.r.

Manyera, Dr. Orhan Müderrisoğlu, Osman Örek, Dr. Şemsi Kazım, Ümit Süleyman, Dr. Burhan Nalbantoğlu, Fazıl Plümer, Halit Ali Rıza, M. Zekâ, Necati Münir Erteğün ve A. M. Berberoğlu'nun oluşturduğu ve Kıbrıslı Türklerin her türlü yasama, yargı ve yürütmeyle ilgili sorunlarını çözmek üzere Mayıs 1964 tarihinden itibaren resmi bir yapılanma söz konusu olur. Bu komitede görev yapan bir önemli kişi ise Bayraktar'dır. Bu dönemde Özer Hüseyin Şahoğlu'nun bulunduğu Beyköy-Cihangir-Yenicceköy hattında hayat ise anlattığı gibi pek de iç açıcı değildir;⁴⁴

“...O günlerin birinde üçlü karargâhtan bir Türk, bir Rum ve bir İngiliz askeri geldi, durumumuzu konuştuk. Bir sonraki gün yolların açıldığını duyunca hemen Lefkoşa'ya gittim. Beni Denктаş'a karşı olduğum için TMT'ye almamışlardı. Zaten Volkan'dan sonra ben Türkiye'ye gitmişim ve geriye 1961 yılında gelmişim; ancak köyde teşkilattan adam olmaması nedeniyle 23 Aralık 1963'te duruma el koyunca kendimi teşkilatın içinde buldum. Sancaktarlıkta bana köyü boşaltmamı ve köyliüyü Beyköy ve Abohor (Cihangir)'a götürmemi bildirdiler. Abohor muhtarı o bölgenin komutanıydı. Muhtarın otobüsü vardı. Beyköylüler onun otobüsünü kullanmıyorlarmış. Bu nedenle Beyköy'den hiç kimseyi TMT'ye almamış. Beyköy'e gider gitmez Türk sınırına 'Türk Hududu' diye bir tabela astırdım. O gece Rumlar o tabelayı delik deşik ettiler. O dönemde bizim askerlikle hiç ilgimiz yok, bilgi sahibi değiliz. Lefkoşa'dan dönüşte beraberinde getirdiğim arkadaşım Serin Selçuk ile istişare ederek mevzi yapmaya karar verdik, ancak etrafta kum yok. 'Öyleyse biz de toprak doldururuz, aynı işi görür.' diye düşündük, mevzi yaptık. Rumlar ateş etmeye başlayınca mevzileri denetlemeye çıktım. Bir de ne görsün, mevzilerde kimse yok, etraf bomboş. Çavuşun evine gitmiş, adamcağız namaz kılıyor. "Bittik biz Özer Bey, bittik." demiş. Meğerse toprak kurşunları geçirirmiş. Sadece kum ve kerpiç kurşungeçirmezmiş. Mevziler kurşunlardan kalbura dönmüş, herkes ölmek için kaçmış. Sonrasında askerliği öğrenmeye başladık.

Bir gün Abohor muhtarı kahvede 'Her köyde bir şeyler olur, radyoda adları söylenir ama bizim söylenmiyor. Biz de bir şey yapalım.' der. Yanıma Caner Ercantan ve birkaç adam daha alarak kamyonetle gidip ovadaki Vonili bir Rum çobana misillemede bulunduk. Bunun üzerine öğleden sonra Beyköy civarına kamyon kamyon Rum askeri gelirdi. Yılbaşı döneminde idik, hava buz gibiydi. Buna rağmen korku ve heyecandan sırsıklam olmuşum. Karşılıklı ateş başladı; ancak onlar on atarsa biz bir atabiliyorduk. Yeterli cephanemiz yoktu, kısa sürede olan da bitecekti. Şanslıymışız ki o saat bir zırhlı araç geldi. İçinden Danimarkalı BM askerleri indi ve ne olduğunu sordular. Bilmediğimizi ama bize ateş açtıklarını söyledik. Bizim de karşılık verip vermediğimizi sordular, anlattık. Onun üzerine 'Siz ateş etmeyin, biz sizi koruruz.' dediler. Neticede onlar gelince Rumlar kaçtı. Akşamüzeri köyliye talimat verdim, tavuk kestirip hanımlara makarna pişirttim ve askerlere yedirdik. Araçlarında bira vardı, arkadaşlar onların parasını ödeyip aldılar. Danimarkalı askerlere arada gelmelerini, geldiklerinde de bize bira getirmelerini söyledim. Sürekli gelmeye başladılar. Birlikte yer içerdik. Bir süre sonra kırmızı bereli İngilizler de gelmeye başladılar. Onlarla sohbet de edebiliyorduk. 7-8 köy bir telefon hattıyla birbirine bağlıydı. Bir Hasan vardı telefoncu, ona yaptırmıştım bu

⁴⁴ Hasibe Vehbi Şahoğlu, *Çıplak Gerçekler*, Lefkoşa, 2016, s. 134-140.

bağlantıyı; ancak konuştuğumuzda tüm köyler her şeyi duyardı. Bir gün yardım isteyince Abohor-Cihangir köylüleri bize 'Köyü boşaltıp buraya gelin.' dediler. Bir kısmımız Lefkoşa'ya diğer bir kısmımız Abohor'a gittik..."

Bu dönemde özellikle köylerde insanların kan davaları başta olmak üzere tarla ve sınır husumetlerinden eğitim sorunlarına, ekonomik problemlerden ailevi sıkıntılara varıncaya kadar çok geniş bir alanda eldeki imkânlar en üst düzeyde zorlanarak çözümler üretilmeye çalışılır. Bu noktada üzerine en çok görev yüklenenler ise başta öğretmenler, köy muhtarları ve din adamları olacaktır. Güvenli olmayan bölgelerden ve köylerden insanların akın akın başta Lefkoşa olmak üzere nispeten daha güvenli yerlere gelmeye başlaması, altyapı eksiklikleri, yol, su ve elektriğin olmadığı, temel insani ihtiyaçların, yeni doğmuş bebeklerin süt ve mama ihtiyaçlarının, barınma ve beslenme ve giyim ihtiyaçlarının zorlukla karşılandığı bir dönemde başta Kızılay yardımları olmak üzere çeşitli tedbirler alınmak suretiyle yaralara derman olunmaya ve hayatın normalleşmesine gayret edilir.

TMT içerisinde "Dede" ismiyle de anılan Albay Kenan Çoygun'un TMT komutanı sıfatıyla adaya gelmesiyle birlikte Arslan kod adıyla Necmettin Erce 8 Nisan 1965, Doğan kod adıyla Süreyya Özdoğan 11 Nisan 1965'te göreve başlamalarının ardından örneğin Yeşilyurt, Günebakan, Yağmuralan ve Süleymaniye köylerinde göçmenler için prefabrik evler, ayrıca ilkokulu da olan Yörökköy isimli bir köy tesis edilir. Aynı süreçte uygulanan vergilendirmeyle bölgede yaşayanların temel ihtiyaçları karşılanır. Sosyal hayatın bir parçası olarak evlenenlere ve çocuk sahibi olanlara da çeşitli yardımlar söz konusudur. Köyün inşası için gereken topraktan kerpiç kireç ocaklarında yapılırken, çatılara çinko levhaları tutturmak için gereken kalaslar da Poli yakınlarında batan bir gemiden temin edilir. Ayrıca Yeşilirmak ve Günebakan'da Atatürk büstlerinin bulunduğu alanlar yapılırken çocuklar için parklar da açılır. Önemli mevzi ve noktalara saç levhalarla korunaklar yapılır ve Türk bayrakları dikilir. Rumlara ait olan tarlalar köylülere dağıtılarak sebze ve meyve üretmeleri sağlanır.

Ayrıca jeneratör temin edilerek elektrik sorununa çözüm bulunmaya çalışılır. Köylülerin ve özellikle de kadınların denize girebilmeleri için plaj yaptırılır. Mücahitler gazinosu yanında öğretmen Zekai Özal'ın büyük katkılarıyla ortaokul da hizmete girer. Kamu düzeninin sağlanması, hayatın normale dönmesi ve sosyal faaliyetlerin yeniden tesisi bağlamında Mağusa'da 20 Nisan 1967 tarihinde, son derece bakımsız ve terk edilmiş bir halde bulunan Canbulat Paşa türbesinin tamir ve tadilatı, 15 Ağustos 1967 tarihinde Suriçi'nde 8 hanelik göçmen evi inşaatı ve 12 Ekim 1967 tarihinde de öncelikle mücahitler ve halkın istifade edeceği Othello Mücahitler Gazinosu inşaatı başlatılır.⁴⁵ Ayrıca 1 Nisan 1968 tarihinde Şehitler Abidesi inşaatına, 6 Nisan 1968 tarihinde de Karakol plajının inşaatına başlanır. Bu arada 1 Ekim 1969 tarihinden itibaren Namık Kemal Lisesi ve Kız Enstitüsü öğrencilerine TMT mensupları tarafından silah eğitimi yanında sivil savunma dersleri de verilmeye başlanır.

4. Uçak Üretim Projesi

Bu dönemin belki de en çığgınca projesi ise 1965-1966 döneminde TMT için bir uçak imal edilmesi düşüncesidir ve fikrin sahipleri Abohor (Cihangir) köyünden bazı TMT mensuplarıdır. Konuyla ilgili olarak kendi aralarında bir fikir teatisi yapan Abohorlu gençler durumu Lefkoşa'da TMT Bayraktarlığına da bildirirler ve karargâhın da onayını alırlar. TMT Bayraktarlığının bu

⁴⁵ Necati Kovanbey'den aktaran Mücahit Komutanları Derneği, a. g. e., s. 79

konuda onay vermesi dönemin içinde yaşanan çaresizlik, izolasyon ve baskı sürecinde bir umut olabilir mi düşüncesi midir yoksa böyle bir şeyin gerçekleşme imkânının sıfır olması nedeniyle işleri olurlarına bırakmak ve gençleri bir parça oyalamak düşüncesi midir şüphesiz tartışılabilir. Öte yandan dönemin içerisinde Türk Mukavemet Teşkilatı'na Bayraktar/Bozkurt olarak hizmet eden Alb. Kenan Coygun'un muazzam öngörülleri, geleceğe yönelik plan ve stratejileri düşünüldüğünde TMT Bayraktarlığı ve Bayraktar Kenan Coygun'un bu fikre sıcak baktığı ve desteklediği de açıktır. TMT Bayraktarlığına konuyla ilgili bilgi ulaştırıldığında "...Bırakın çocukları, ne isterlerse yapsınlar..."⁴⁶diyerek onları cesaretlendiren Coygun'un bu yaklaşımının ardından uçağın yapılması ve Gönyeli bölgesinde Kıvrını civarına inmesi de istenir. "Tayyareci" lakabıyla tanınan bilinen Hüseyin Özer Şahoğlu'nun ablasıyla evli olan TMT üst yönetiminden Erol Özçelik vasıtasıyla irtibatı kesmeyen ve ciddi ciddi uçağın havalanıp Kıvrını bölgesindeki alana inmesini bekleyen yönetim de Şahoğlu'na desteğini esirgemez.⁴⁷ "Biz Mesarya ovasının ortasında sıkıştık kaldık. Belki bir şeyler götürürüz getiririz, ihtiyaçlı olanlara yardım ederiz. Lefkoşa'dan bölgeye silah götürme işlerinde kullanırız. Bir yardım yaparız, götürür getiririz bir şeyler diyerek kitaplar bulduk, okuduk, İngiliz pilotlara danıştık..."⁴⁸ düşüncesiyle başlayan proje de böylece hız kazanır.

Ankara'da Siyasal Bilimler Fakültesi'nde okurken Londra'ya giden ve 1960'lı yıllarda planörlere merak saldı İngiltere'de bulunan ve havacılık merakı nedeniyle hobi olarak bu işle daha yoğun ilgilenmeye başlayan ve maceracı bir kişiliğe sahip olan⁴⁹Hüseyin Özer Şahoğlu Londra'da özellikle gençlerin maket uçaklara çok meraklı olduklarını görünce çeşitli kataloglar, maket uçak yapımı için gerekli malzemeler almak suretiyle bu işe girişmeye başlar. Kıbrıs'a dönüşte getirdiği maket uçak imalatı konusundaki çeşitli kitap, katalog ve broşürler Şahoğlu'nun yıllar sonra çok işine yarayacaktır;⁵⁰

"Ben hatırlıyorum Londra'dan döndükten sonra bizi İngilizlerin Agrotur üssündeki bir havacılık fuarına götürmüştü. 1962 yılı falandı. Orada traktör planörü çekiyor, iyice hızlandıktan sonra da ipini bırakıp planörünün havalanmasını sağlıyordu. Uçak projesi daha başlamadan önce götürmüştü bizi oraya ve sonradan Mesarya'da mahsur kalınca bütün köyler bu fikirler kafasında canlandı, canlandı ve bu uçağı da öyle yaptı."

1961-1962 döneminde Türkiye'deki üniversite eğitimini tamamlayıp Kıbrıs'a dönen Şahoğlu geldiğinde de kendisini bir anda mücadelenin içinde bulacaktır. 21 Aralık 1963 sonrasında Rum ambargosunun⁵¹ başlamasıyla birlikte bu fikrini arkadaşı Serin Selçuk'a açar ve düğmeye basar. Uçak imalatının fikir babası Minareliköylü siyaset bilimci Hüseyin Özer Şahoğlu olurken Kıbrıs Türk Havacılık Tarihi açısından bir ilke imza atacaklarından habersizdir ve ekibinde gönüllü olarak çalışanlardan Abohorlu (Cihangirli) Demirci Mehmet, Minareliköylü Makinist Hasan,

⁴⁶ Hasibe Şahoğlu ile 13 Ekim 2021 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

⁴⁷ Kasım Şahoğlu ile 13 Ekim 2021 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

⁴⁸ Adı geçen görüşme

⁴⁹Hasibe Şahoğlu ile 13 Ekim 2021 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

⁵⁰ Kasım Şahoğlu ile 13 Ekim 2021 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

⁵¹ Bu dönemde Kıbrıslı Türklere yönelik Rum ambargosuyla birlikte demir uçlar, demir köşeler, her çeşit demir mamulleri, çelik levhalar, kesici aletler, kereste, taş, kum, çakıl, tel, tel kesici aletler ve kablolar, kamuflaj ağları, mayın arayıcılar, patlayıcılar, telsiz ve telefonlar, av tüfeği saçması, deterjan, kükürt, amonyum nitrat, çelik yün, akaryakıt, oto yedek parçaları ve otomobil lastiği, batarya ve akümülatör, yangın söndürücüler, naylon ve çantalar, çizme, çizme çivisi, deri, ip, lastik ökçeler, haki kumaş, deri ceket, eldiven, yünlü çorap, palto, yağmurluk, yünlü maddeler, kömür, termos, plastik boru çeşitlerinin Kıbrıs Türk tarafına girişine izin verilmez.

Yenicceköylü Dülger Mustafa (Sindeli Mustafa Efendi), Beyköylü Fahri Ustanın Asaf, bu faaliyetin düşünce safhasında Özer Şahoğlu'yla fikir üreten Beyköylü Serin Selçuk, Abohorlu Ahmet Usta ve başka Abohorlu gençler de işin içine girerler.⁵² Esasında Hüseyin Özer Şahoğlu Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF)'nde Uluslararası İlişkiler eğitimi görmüştür; ancak Ankara'da okuduğu dönemde de ilgisi ve yoğunlaştığı alan hep havacılık üzerine oluşmuştur. Kendisiyle aynı dönem SBF'de eğitim gören KKTC'nin Türkiye eski Büyükelçisi Dr. Ahmet Zeki Bulunç da onunla ilgili olarak "Okulların tatil olduğu dönemlerde bir fırsatını bulup İngiltere'ye gider ve oradan havacılık sanayii üzerine kitaplar getirir ya da getirtirdi..."⁵³ diyecektir. İlk etapta Kıbrıs'ta görev yapan İngiltere Hava Kuvvetleri (Royal Air Forces) personelinden ve Timbu Havaalanı'nda⁵⁴ bulunan askeri personelden istifade etmeyi düşünen Şahoğlu Mart 1964 tarihinden itibaren adada konuşlanan Birleşmiş Milletler (BM) Barış Gücü personelinden ve özellikle de Danimarka kontenjanından yardım alacaktır. Kıbrıs'ta göreve başlamalarının ardından zaman zaman Kıbrıslı Türklere yiyecek, silah, mühimmat ve insani yardım anlamında destek olan Barış Gücü askerleri arasına böylece Danimarkalı askeri personel de katılır ve özellikle Rum tarafındaki depo ve dükkânlardan ihtiyaç duyulan malzemeleri barikatlarda bir zorlukla karşılaşmadan köye getirirler.

Böylece Abohor, Beyköy, Minareliköylü gençler bir araya gelmiş ve hiç kimseye hissettirmeden uçak imalatına başlamışlardır. Uçağın imalatı için öncelikle bir atölye ayarlanması gerekmektedir; ancak Abohor'da ya da Minareliköy'de bu kadar önemli bir faaliyeti yürütecek türden bir atölye söz konusu değildir. Ambargoların yaşandığı, utanç barikatlarında insanların saatlerce bekletildiği bu dönemde pek çok kişi bütün zorluklara rağmen işlerini ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere Lefkoşa'ya gitmek zorundadır. Uçağın imalatı için ilk etapta Beyköy'de bir yer ayarlanır ve ihtiyaç duyulan malzemeler için de adada bulunan ve köylülere yakın davranan BM Barış Gücü askerlerinden istifade edilmesi kararlaştırılır;⁵⁵

"...Havacılığa meraklıydı. Tabii o zaman her şey sıkıntılıydı. İmkân yok, gidiş geliş yok. Özer da komutanıydı bu bölgenin. Böyle konuşurken arkadaşlarıyla falan, tabii mühendis arkadaşlarıyla 'Uçak yapalım.' derler. Özer öyle çok atılgandı. Risk alırdı her şeyde. Çok cesaretli biriydi. Başladılar araştırmaya. Nasıl yapılacak, malzeme falan... BM ile ahbap oldular. (BM personeli onlara) Yardım etti, parça, motor falan verdiler. Motor da Volkswagen araba markasıydı. Yavaş yavaş yaptılar uçağı. Tabii bu zaman aldı. Ne kadar sürdü bilemeyeceğim. Pervanesi hala bizdedir... Uçak yapıldı, bitti. Dediler 'Bir deneme yapalım uçacak mı uçmayacak mı?' Uçak biraz havalandı. Çok gitmeden düştü. Allahtan bir şey olmadılar. Deli yürek bunlar. Uçak tabii parçalandı. Özer pervaneyi aldı. Nereye gittiyse pervane de bizimle dolaştı.

Karşı çıkanlar da oldu, böyle anlamayanlar. Hele köyün yaşlıları ne bilir teknolojiymiş, şeymiş. Oysa yani oradan başka yere geçsinler, köyler arası irtibat

⁵² Bilgin Ergene, *Bir Köyün Anatomisi: Cihangir/Abohor*, Cilt I, Kardelen Yay., Mayıs 2017, İstanbul, s. 191-193

⁵³ Dr. Ahmet Zeki Bulunç'la 15 Ekim 2021 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme.

⁵⁴ Hemen bölgeye yakın alanlardaki mağara ve kaya mezarlarına ithafen böyle bir isimle anıldığına inanılan (İngilizce Tomb) Lefkoşa'ya 23 kilometre mesafede bulunan Timbo (İngilizce Tymbo, Rumca Τύμπον, Τύμβου, Τυμβου) Havaalanı İngiltere tarafından İkinci Dünya Savaşı sürecinde askeri ihtiyaçlara cevap verecek şekilde inşa edilmiştir. 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından İngiltere tarafından bölge terk edilmiş, 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Girne yakınlarında bugün Yavuz Çıkarma Plajı olarak adlandırılan Pladini Plajı'nda karargâh olarak kullanılan eve yönelik roketli Rm saldırısında hayatını kaybeden Hv. Plt. Bnb. Fehmi Ercan'a ithafen burada yeniden inşa edilen sivil havalimanına Ercan Havalimanı adı verilmiştir.

⁵⁵ Hüseyin Özer Şahoğlu'nun eşi Eral Şahoğlu ile 26 Temmuz 2021 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

sağlansın diye... Özer Minareliköylüydü ama Lefkoşa 'ya kaçtıldılar 63 'te. Özer köy boşalması diye komutan olarak gitti Beyköy'e. Beyköy, Yeniceköy, Abohor bunlar böyle sıra gider. Değirmenlik'in Rumları çok meşhurdu o zaman. Gittiler köyler boşalması, dirensin diye. Çok zorluk çektiler, yiyecek yok, irtibat yok. Uçağa tepki gösterdiler. Çünkü öyle tahsilli insan yoktu, parmakla gösterirlerdi. TMT ilgilendi tabii ama detaylı bilmem yani. Uçak başarılı olsaydı en azından yakın köylerle daha rahat irtibat olurdu. Bazen telsizler çalışmazdı. Yani çoluk çocuk askerlik mi bilirdi. Hazırlıksızdık. Gece ansızın başlarımda tüfek atmaya.”

Bu aşamada bütün faaliyetlerin planlayıcısı ve beyin takımı olarak Özer Şahoğlu ön plandadır ve havacılık konusundaki ilgi, merak ve bilgisiyle bu projeyi hayata geçirme düşüncesindeyken aklında helikopter ya da uçak imalatı konusunda bir kıyaslama da söz konusudur. Öte yandan dönemin şartları içerisinde uçak imalatının nispeten daha kolay olacağı düşüncesi ağır bastığından helikopter işi bir süre ertelenir. Mühendislik ve elektronik konusunda herhangi bir eğitimden geçmemesine rağmen “gözü pek, zamanın şartlarına göre inisiyatif kullanmasını bilen ve öngörülü”⁵⁶ bir kişi olan Hüseyin Özer Şahoğlu böylece düğmeye basar. Güvenilebilecek Barış Gücü askerlerine malzeme satın alınması için gizlice para verilir ve onlardan Lefkoşa'nın Rum tarafına geçerek kaçak yollardan ilk etapta kaynak makinesi, elektrikli matkap, demir kesme aletleri, ayrıca çeşitli çap ve ebatta kereste, demir ve su borusu gibi malzemeler alınması sağlanır. Bütün bu ihtiyaç malzemelerinin alınması kadar gizlice, kimseye hissettirilmeden ve silahlı Rumların Kıbrıslı Türkleri kontrol bahanesiyle bin bir çeşit eziyete mahkûm ettikleri utanç barikatlarından geçirilmesi ve Beyköy'e getirilmesi gerekmektedir.

Hüseyin Özer Şahoğlu, Serin Selçuk ve ekibe destek verenlerin düşüncesi uçağın yapılması ve sonra da havalanmasıdır. Dolayısıyla havalandıktan sonra nasıl piste inebileceği ya da uçağın inebileceği güvenli bir alan var mıdır soruları henüz cevapsız durumdadır. Lefkoşa'da Kıbrıslı Türkler sur içine sıkışmış durumdadırlar. Kaymaklı bölgesi tahliye edilmiş, bu bölgelerde yaşayanlar Hamitmandirez ya da Gönyeli köyüne göç edip tanıdıklarının evlerine sığınmak zorunda kalmıştır. Bugün KKTC Cumhuriyet Meclisi olarak kullanılan bina Dionellos Sigara Fabrikası'dır ve hemen karşısında bugün Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği olan arazide de mezarlık bulunmaktadır. Dolayısıyla uçağın başarıyla hayata geçirilmesi ve uçurulmasının ardından inebileceği yerler son derece kısıtlıdır. Uçak Hamitmandirez ovalarına, Gönyeli bölgesine ya da Girne'ye doğru Kırmı bölgesinde zor şartlarda Özer Şahoğlu'nun ifadesiyle 2-3 harman yerinin değerlendirilmesi ve bu boş arazilerin düzeltilmesi suretiyle toprak pist haline getirilmiş bir alana inmek zorundadır. Dolayısıyla uçağın havalandıktan sonra Beşparmak dağlarının Mesarya ovalarına bakan tarafından ve dağa yakın uçarak Yeniceköy-Cihangir-Hamitmandirez-Gönyeli-Kırmı güzergâhı takip etmesi ve Kırmı'da belirtilen alana inmesi planlanmaktadır.⁵⁷ Uçağın Beşparmak Dağlarına iyice yaslanarak uçuşu halinde güzergâh Yeniceköy- Kalavaç- Değirmenlik (Kitrea)- Güngör (Kutsoveni) –Taşkent (Vuni)- Dikmen (Dikomo)- Ağırdağ (Ağırda) şeklinde olacaktır; ancak kuş uçuşu takip edilecek bu güzergâhta tamamı Türk olan tek köy Kalavaç'tır. Dolayısıyla son derece tehlikeli bir güzergâhtır.⁵⁸ Düşünülen ancak gerçekleşmeyen bir başka alternatif güzergâh ise Yeniceköy ile Lefkoşa'da

⁵⁶ Hüseyin Özer Şahoğlu'nun oğlu Vasıf Şahoğlu ile 15 Mayıs 2021 tarihinde İzmir'de yapılan görüşme

⁵⁷ Kasım Şahoğlu ile 13 Ekim 2021 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

⁵⁸ Hasan Özmener'den aktaran *Kıbrıs*, 10 Haziran 2013

bugün T.C. Büyükelçiliğinin bulunduğu alandır ve 1960'lı yıllarda Dianellos Sigara Fabrikası olarak bilinmektedir.

Bu arada uçak yapımı konusunda ekibe yardımcı olan İngiliz ise uçağın havalanabileceği; ancak inmesinin çok tehlikeli olduğu konusunda da uyarılarda bulunur. Öte yandan 21 Aralık 1963 Kanlı Noel Rum saldırılarının ardından yaşanan süreçte milli duyguları çok yoğun yaşamaları nedeniyle ekiptekiler “Varsın havalansın ama inmesin. Ölmeyi tercih ederiz. Çünkü böylece mücadeleye katkımız olacaktır.” düşüncesine sahiptirler. Tasarlanan uçak ağırlıklı olarak demir ve ahşaptan imal edilecektir. Bütün malzemeler zaman içerisinde şu ya da bu şekilde zorluklarla temin edildikten sonra Hüseyin Özer Şahoğlu yönetimindeki ekip düğmeye basar. Pek çoğu ilkökul mezunu olan bu insanların arasında umut bağlanan kişi de zaten İngiliz döneminde polis olarak da görev yapan Şahoğlu olacaktır. Beyköy'deki atölyede vakit kaybetmeden iş bölümü yapılır ve demir işlerini Mavro Mehmet, ahşap işlerini de Yeniceköylü Dülger Mustafa Efendi alırken, uçağın ana aksamı olan motorla ilgili olarak da Minareliköylü makinist Hasan devreye girer. Öte yandan dönemin içinde Değirmenlik köyünün Rum bölgesi olması nedeniyle çalışmaların son derece gizli yürütülmesi gerekmektedir. Bu durum sadece uçağın imalat ve montaj aşamasında değil, daha sonraki süreçte uçuş denemesi yaptırılması ve havalanması sürecinde de sorun yaratacaktır. Her bir kanadı 5 metre olmak üzere toplam kanat açıklığı 10 metre olarak planlanan uçağın ön tekerleri iki adet motosiklet tekerinden başka bir şey değildir. Uçağın arka tekeri de aynı şekilde küçük ebatlı bir dolma teker monte edilerek yapılmıştır. TMT Lefkoşa Sancağı mensubu Metin Aybars da Özer Şahoğlu konusunda şunları söyleyecektir;⁵⁹

“...Bizim hocamız vardı eski TMT'ci Erol Özçelik, onun kayınbiraderiydi. Bu çocuk (Özer) 1963'te oralarda görev yaptı. İrtibat da yoktu. Barikatlar falan da çok sıkıydı ve aklına taktı bir uçak yapısın. Oradaki malzemelerle ve demircilerin de yardımlarıyla bir araba motoruyla başlıydu. Bazı planlar falan istedi diye bize de, TMT'ye de haber gelmişti. Herkes heyecanla karşılamıştı bunu. Biz o dönemde Dianellos Sigara Fabrikası⁶⁰ ile TC Büyükelçiliğinin tam karşı köşesinde konuşlanmıştık. Hemen bitişimizde de eski Mücahitler Derneği'nin olduğu yer de şimdi Kırıkkale değimiz yerde de Rumlara ait Austin marka araba yedek parçalarının satıldığı bir garaj vardı. Çok büyük bir garajdı orası yüzlerce araca ait yedek parçalar falan bulunurdu. Özer bizden bazı hız göstergeleri, kablo falan istemişti o vakit. Neyse bulduk istediklerini, temin ettik ve kuryelik yapan Abohorlu (Cihangirli) Döşemeci Halit diye bir arkadaş vardı ve onunla gönderdik. Döşemeci olduğu için o arkadaş o gizli mesajları falan araba döşemelerinin içine falan saklardı. Sonra uçağı yaptı ama maalesef kaldıramadı...”

Uçağın ahşap demir karışımı gövdesi yavaş yavaş kendisini gösterirken takılacak olan motor da Abohorlu Mavro Ali'nin Volkswagen arabasından sökülür ve uçuşu beklenen TMT'nin uçağına takılır.⁶¹ Özer Şahoğlu ise önce Mora (Meriç) köyünde buldukları bir biçerdöver motorunu alıp getirdiklerini, bu motorun uçaktan neredeyse 4 kat daha ağır gelmesi nedeniyle değiştirip yerine Volkswagen motoru taktıklarını belirtmektedir. Bu iki motorun dışında Perkinson marka bir başka motor da uçağına takılmak üzere düşünülmektedir; ancak nihai karar biçerdöver motoru şeklinde olacaktır. Öte yandan uçağına monte etmek üzere getirilen bir başka motorun ise elektrik

⁵⁹ Eski TMT mensubu Metin Aybars ile 1 Haziran 2021 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme

⁶⁰ Halen KKTC Cumhuriyet Meclisi olarak kullanılan bina.

⁶¹ Ergene, a.g.e., s.193.

jeneratörü olduğu anlaşılacaktır. Uçağın ahşap aksamından olan özellikle pervane ve kuyruk kısmı bölgedeki marangozlar tarafından eldeki imkânlar ölçüsünde yapılır. Pervanenin ince işleri ve süratlenme sırasında yüzeyinin pürüzsüz olması için köydeki kadınlardan da yardım alınır. Ahşap doğramalar tek tek gövdeye monte edilirken günlerce zımparalanır, yer çekimini hissetmesi ve uçuş hızını yükseltsin diye neredeyse toplu iğne başı kadar bile pürüz kalmayınca kadar zımparalanıp temizlenen maun kaplamalarla uçağın gövdesi de tamamlanır. Dönemin şartları içerisinde Rum ambargosunu delebilmek ve kendi doğup büyüdüğü köyle Lefkoşa arasında irtibatı sağlamak düşüncesinde olan Hüseyin Özer Şahoğlu da uçakla ilgili düşüncelerini ve nasıl gerçekleştirmek istediklerini yıllar sonra şu sözlerle aktaracaktır;⁶²

“Adım Hüseyin Özer Şahoğlu; Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunuyum. Kooperatifte uzun müddet çalıştım. Uzun müddet mücahitlik yaptım ve emekli oldum. Bir ara çok sıkıştıktı. Rumlar Beyköy’ü adeta abluka altına aldı. Yıl 1964. O kadar sıkıştıktık ki biz BM’den yardım istedik. Benim İngilizcem iyi olduğu için ben İngilizleri ikramla tutabileceğimi düşündüm. Köylülere dedim ‘Yapın makarına bulli, pılav da; tutalım bunları burada.’ Tutarken sohbet de edilmeye başlandı ve sohbette oradan (Beyköy’den) nasıl çıkabileceğimiz düşünüldü. O İngilizlerden biri bana dedi ki ‘Havaalanında uçak motoru var, küçük bir uçak motoru. Onu eğer adapte edecek adam bulursan uçakla geçersin Lefkoşa’ya.’ E bu ilginç geldi bize. Yanımda Serin Selçuk diye bir mimar arkadaş vardı. Onun da aklına yattı. Esasında ben İngiltere’ye gitmiştim 1960’larda ve 1960’larda gördüm ki İngiliz çocukları kendileri uçaklarını yaparlar, İngiliz mühendisler inceler ve onlarla uçarlardı. Dolayısıyla bir miktar yakınlığım vardı bunlara. Serin de mimardı. Neticede dolayısıyla planlarımız da vardı. O İngiliz’den küçük uçak planları da aldık.

Dedik ki ‘Siz bize biraz malzeme getirirseniz biz bu işi yapabiliriz.’ Esasında onlar değildi bize yardım eden de Danimarkalıları. Danimarkalılarla esasında başka türlü başladı. Danimarkalıları bilirsiniz meşhur biraları vardır. Bira istedik, kasayla aldık. Getirdik içirdik kendilerini, para da almadık. Böylece bir yakınlık kuruldu. ‘Eğer gerekirse biz getiririz size malzemeleri de, uçağı da.’ dedi Danimarkalıları ve bir gün sonra başladık taşımaya malzemeleri. Kaynak makinesi getirdiler, alüminyum yapıştırıcak şeyler falan getirdiler. Bize İngilizlerle Danimarkalıları bulabildikleri uçak malzemelerini, tekerleğini, kompresörünü getirdiler. Bütün bu malzemeleri geniş bir avluya koyduk, geniş bir avlu vardı. O avluda yaptık, tabii uçağı da yaptık ama dört tarafında duvar var. Bir duvarını yıktık, getirdik bir kamyon, bindirdik ve götürdük Yeniceköy’e. Çünkü uçağı uçurabileceğimiz yer Yeniceköy’dü. Yeniceköy’de 3-4 tane harman vardı yan yana. O harmanları birleştirdik ve orada uçuş yapmaya başlayacağız...

Uçağın pervanesini okşa denen bir ağaç vardır, sağlamdır çok.⁶³ İlk yaptık bir tane, denedik, kırdık. Bir tane daha yaptık, gene denedik, gene kırdık. Bir tane daha yaptık,

⁶² Hüseyin Özer Şahoğlu’nun oğlu Vasıf Şahoğlu ile 15 Mayıs 2021 tarihinde İzmir’de yapılan görüşme. Ayrıca bkz. Cemal Yıldırım tarafından Filmmilim adına 2017’de çekilen 14 dakikalık “Mücahitlerin Yaptığı Uçak” belgeseli.

⁶³ Kıbrıs’ta “okşa” olarak bilinen ve Latince ismi “Carpinusbetulus” olan ve boyu 20-25 metreye kadar ulaşabilen gürgen ağacı genellikle kayın ağacıyla karıştırılmakta olup yaygın olarak Kıbrıs’a özel hasır sandalyelerin ahşap kısmının imalinde kullanılmaktadır ve son derece dayanıklı bir ağaçtır. Ahşap sektöründe çok farklı alanlarda kullanılan okşa ağacı dayanıklı yapısı sebebiyle ahşap gemilerin yapımında da kullanılmaktadır. Yılmaz Bozkurt ve Nurgün Erdin, Apaç Teknolojisi, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yay., İstanbul, 2011, s. 84. Ayrıca Bkz. Bessam Sabuni, *Belgrad*

denedik, yine kırdık. Netice itibarıyla okşadan, sağlam tahtadan pervanesini yaptık. O kadar basit bir şeyle yapıldı ki (uçak) uçacağına kanaat getirdik. Yalnız İngilizleri kaldırdılar oradan (köyden) ve havaalanıyla irtibatımız kesildi, havaalanındaki uçak motoruyla da irtibatımız kesildi. Dolayısıyla uçak motorsuz, uçağı yaptık yani ama motor yok. 'Motoru ne yapalım?' dedik. Radyatöründe su olmayan bir motor bulmak lazımdı. O zaman birisi bize, o zaman Makinist Hasan diye birisi vardı bizim Minareliköylü. Makinist Hasan bize 'Kombaylardaki motorlar susuzdur. Eğer onlardan bir tane elde ederseniz belki de uçurabilir.' dedi. Neyse Mora'da bir tane kombay⁶⁴ motoru bulduk. Aldık geldik, satın aldık yani ama fazla ağır geldi motor. Motor fazla ağır gelince attık onu da dışarı. O ara Ali'nin bir Volkswagen arabası vardı. Dedi ki 'Yahu susuzdur bu Volkswagen, verelim bunun motorunu sana. Bir de bununla deneyin.' Onun motorunu aldık, adapte ettik bizim uçağa. Tamam, öyleyse tamam ve bindirdik uçağı kamyona ve götürdük Yeniceköy'e. Yeniceköy'ün harmanında uçağı evvela koşturttuk biraz sağ sol. Baktık sürat alabiliyor ve biraz daha sürat verdik.

Uçak çalıştı, motoru çalıştı ve uçak sürat de yaptı. Netice itibarıyla yeterince sürat verip flapların, dümenlerin ayarlanması lazım. E kim yapacak bu işi? Ben çıktım bu sefer uçağın üstüne ve birkaç defa harmanı boydan boya gittik geldik. Sürat, kâfi derecede sürat aldığında o flaplar ayarlanamıyor, arkadaki flapları kaldırıyoruz ama yeterince kalkmıyor, yeterli değil. Daha sürat ister. Daha sürat yapabilmek için biraz daha uzun yol ister. Biraz daha uzattık yolu. Lefkoşa'daki Bayraktarlık 'Gelirseniz Boğaz'daki havaalanına inin. Orada, Kırnı'da bir havaalanı vardır. Havaalanının üstünde variller vardır. Biz onları kaldıracamız, siz oraya inin.' dedi ve bize haber verdiler ki 'Kalkarsanız Yeniceköy'den oraya (Kırnı'ya) inin.' Biz Bayraktarlığa bir şey söylemedik. BM bütün gün başımızda helikopterleriyle dolaştı ve Rusya'dan uçak getirdiğimizi söylemeye, yaymaya başladılar. Yani sandılar ki biz dışarıdan uçak getirdik ve orada deneriz. Hâlbuki bizim kendi uçağımızı denerdik. Bayraktarlık gerçeği bilirdi gerçeği çünkü Serdarlı'da telsiz vardı ve Bayraktarlıkla temasa geçerlerdi ve onlar bilirdi bizi. Uçak kalkabilir diye de düşündüler Bayraktarlıkta. Gününü tespit edip de ben çıktığımda uçağın üzerine esasında bir şanssızlıkta çünkü belki de uçacaktık. Biraz iri bir taş arka tekerleğin önüne geldi. Taşın vurmasıyla uçak sekti ve sekince burnu kakıldı uçağın. Burnu kakılınca uçağın ben aşağı yukarı 150-200 metre ileriye balıklama gittim uçakla.

Kalktım, kalkıp bakınca yerden o bizi seyretmeye gelen 500 kadar kişiden 5-6 kişi benimle alakadar oldu, geri kalan kahveye doğru yol almaya başladı. Dedim 'Ben ne eşek adamım! Ben ölseydim bunlar ancak mezarıma kadar gelirlerdi. Ne uğraşırım ben bunlar için?' Oradakilerin her biri iki tane taş alsaydı o harmanlıktan harmanlık taşsız kalacak, temizlenecek ve ben de rahat uçacaktım. Hâlbuki herifler yalnız zevkine gelmişler. Geldiler, ben düşünce kahveye gittiler. Dedim çocuklara, etrafimdakilere, beni sevenlere 'Be arkadaşlar ben bu işten vazgeçiyorum burada. Bu pervaneyi de alıyorum hatıra olarak. Geri kalanları da isteyen istediğini alsın.'

Ormanı ve Yöresinin Doğal Adı Gürgen Taksonunun İç Farmokolojik Özellikleri, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Ağustos 1996, s. 18-27.

⁶⁴ Biçerdöver

Bir evvelki denemenin pervanesi vardı orada. O pervaneyi hatıra olarak aldım ve paydos ettim o işi. Hayal kırıklığı yaşadım çünkü küçük bir taş sebep oldu benim olumsuz neticeme. Köylü toplansa ve yalnız taşları toplasa yeterdi ama yapmadılar. Ondan sonra ben en nihayet paydos ettim ve bu işle ilgilenmedim. Yani o uçak yapma hikâyesinde BM çok gelirdi. Bilirlerdi, öğrendilerdi benim yaptığımı. Nerden aldık, nasıl yaptık, planı nere koyduk bilirlerdi BM fakat gırgır taraftıydı işin. Ben karar verdiğimde o harmanda bu işe devam etmeyeceğim diye eğer o ahali bırakın o taşları toplamayı, yanına geleydiler ve 'Nasıl oldun?' deselerdi belki moral verirdi bana. Fakat ahalinin %90'ı kahveye doğru yürümeye başlayınca benim moralim sıfır oldu. 1-2 ay devam etti bizim uçak yapma işimiz ama uçağa adını da koyalım diye hiç düşünmedik..."

Yaklaşık 6 aylık bir sürenin sonunda uçak neredeyse tamamlanmış durumdadır. Uçağın atölyedeki son kontrolleri de yapıldıktan sonra uçak kapalı alandan çıkartılır ve ilk deneme uçuşu için ayarlanan alana taşınır. Büyük bir gizlilik içerisinde yürütülen faaliyetlerin sonuna gelindiğinden herkeste ayrı bir heyecan vardır. Çatanak yolundan Yeniceköy'e getirilen uçağın ilk denemesi maalesef başarılı olamaz. Sebepleri araştırılmaya başlanır ve motorun küçük olması nedeniyle gücünün yetmediği kanaatine varılır.⁶⁵ Beyköy'e getirilen uçak burada Çocuk Mustafa'nın hanayının altına yerleştirilir. Uçağın meraklı gözlerden korunması için de geriye kalan kısımları köyden bulunan çeşitli bezler, çullar, çaputlarla kapatılıp saklanır. Uçağın küçük gelen Volkswagen motoru sökülerek yerine biçerdöver motoru takılmasına karar verilir. Mora (Meriç) köyünde bir biçerdöver motoru bulunarak köye getirilip uçağa takılır ve uçak aynı yoldan tekrar Yeniceköy'e nakledilir.

Konuyla ilgili olarak Yeniceköylü Ahmet Hazar da "Ben 19-20 yaşında mücahittim o vakit. Orada (Beyköy'de) başladılar ve burada, Yeniceköy'de babutsaların⁶⁶ arasında bitirdiler uçağı. Herhalde 1 yıl falan çalıştılar uçak için. Bir Volkswagen motoru koydular, (sonra o) ufak diye bir biçerdöver motoru koydular. Ufacıktır diye büyük motor koydular yani uçağa. Yermanav ustanın evinin yanında bizim eve taraf bir yolcu yaptılar. Bir pist de yaptılar orada. Oradan uçurmayı aradılar. Sürat verdikçe buna dikilirdi önu, pervanesi vurunca onun kırılırdı. Yani uçurtamadılar. Önu ağır olunca pervane yere vurdu, kuyruğu havada kaldı. Sürat verirdi, giderdi ama ağır olduğundan dikilirdi kuyruğu havaya. Vurdu kırıldı, kaç tane yaptılar öyle. Bu pırpır teyparecikler vardır ya onun aynisiydi ama uçurtamadılar kendini. Böyle boyum kadar kütükler vardı üstünde ve vurup kırılınca bahçeye düşerdi parçaları. Pervane vurunca 3-4 dönüm giderdi parçaları tarlada. Yeniceköylü dülger Mustafa vardı Sinde köyünden onunla Minareliköy'den Özay vardı bu işi yapan. Özay da komutandı Beyköy'de. Epey sürdü bu işler te yapsınlar etsinler. Barış Gücü de yardımcı olurdu bunlara. Ön tekerleri de motosiklet tekeriydi. Arkası da ufak tekerleğidi. Zaten kalksalar vurup öldürecekleri kendilerini yahu. Savaş dönemi düşündüler bunu ama başaramadılar. Herhalde kendileri yapmak istediler böyle bir uçağı ama TMT'nin de haberi vardı tabii. Uçak daha sonra parçalandı oralarda ve hurdaya gitti. Zaten iskeleti neydi ki uçağın? Yarım inçlik borucuklardan, tahtalardan yapılmıştı."⁶⁷ diyecektir.

İkinci denemede uçak hızlanmasına rağmen havalanamaz ve burnu yere çakılır. Kırım hadisesinde ölen ya da yaralanan olmamasına rağmen moraller bozulmuş durumdadır ve tekrar

⁶⁵ Ergene, a.g.e., s. 191-193.

⁶⁶ Firenk inciri de denilen ve Anadolu'da Antalya-Mersin sahil hattında da yetişen dikenli, kaktüs türü bir meyve.

⁶⁷ Ahmet Hazar'la 27 Mayıs 2021 tarihinde Yeniceköy'de yapılan görüşme

deneme yapılmaması kararı verilerek uçak Yeniceköy’de babutsaların arasında bir yere çekilerek burada kaderine terk edilir. İlk denemesinde gerekli hızı sağlayıp havalanamayan uçak son denemede ise pist olarak kullanılan Yeniceköy’deki alanda bir taşa takılması sonucu ön kısmının üzerine yerine çakılır ve pervane bir kere daha kırılır. Uçağın deneme sürüşlerini yapan Hüseyin Özer Şahoğlu’nu hayal kırıklığına itense bölgedeki köylülerin ilgisizliği olacaktır. Böylece deneme başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Pervane açıklığı 4 metre, kanat açıklığı 10 metre olan, ahşap aksamının bir kısmı da Beşparmaklarda Alevkayası bölgesinde kaçak kesimle getirilen kerestelerden tasarlanan tahta kanatlı ve tek motorlu bir uçak imalatı için açılan atölyedeki malzemeler Mavro Mehmet’e verilirken o da babasının evinin arkasında yeni bir demirci atölyesi açar ve burada çalışmaya devam eder. Kıbrıs Türk Hava Kurumu eski genel sekreterlerinden Erdoğan Arpalıklı ise bu uçak imalatı ve Hüseyin Özer Şahoğlu konusunda yıllar sonra “...Kontrplak, tahta mahta gibi hafif malzemelerden bir uçak; ancak pervanesi de zeytin ağacından yontularak törpülenmek suretiyle yapılan bir pervane. Tabii Volkswagen motoru ağır, uçak motorları ağır olur. İş uçmaya gelince dengesizlikler şu bu ve Özer başaramıyor. Başarsaydı mutlaka iyi olacaktı fakat bu girişim Pınarbaşı Havaalanı’nın yapılmasına neden oldu. Türkiye’den gelen uçakların inebilmesi için orada toprak pistli bir uçak alanı yaptık...”⁶⁸ diyecektir.

5. Uçak Projesinin Başarısızlığı ve Sonrası

Uçak projesinin teknik aksaklıklardan ziyade Özer Şahoğlu’nun ifadesiyle bölge halkının umursamazlığı, konunun ciddiyetini kavrayamamaları ya da dönemin şartları içerisinde bu projenin imkânsızlığı üzerinden hareketle toplumsal bir benimseme içerisine girilememesi nedeniyle başarısızlığa uğramasının ardından ilk günlerde düşünülen helikopter projesi ön plana çıkar. Bu noktada helikopter yapımıyla ilgilenen de Lefkoşa’da Ramiz Manyera olacaktır.⁶⁹ Lefkoşa’da Belkola gazlı içecek fabrikasının sahibi olan Manyera yakın arkadaşı olan Şahoğlu’nu Lefkoşa’da Ortaköy’deki fabrikasına davet eder. Manyera’nın aklından geçense bir helikopter yapılması yönündedir. Gerekli finansman kolaylıkla bulunur, ekipman temin edilir; ancak sonuç Kasım Şahoğlu’nun ifadesiyle tam bir fiyasko olacaktır. Helikopter pervanesiyle oluşan gücü kontrol edecek saat yönünün tersi istikamette bir güç motoru düşünülmediğinden yapılan prototip helikopter kapalı atölyede bir anda havaya doğru fırlar ve parçalanır. Dönemin içinde konuyla ilgili danışılacak birisinin olmaması, bu işe girişenlerin profesyonel havacı olmamaları, kapalı bir ortamda ve Rum baskısı altında yaşanan gergin günlerde ortaya çıkan helikopter çalıştırılmasının hemen ardından savrulup parçalanır.

15 Kasım 1967 tarihinde stratejik öneme sahip⁷⁰ Boğaziçi-Geçitkale bölgelerine yönelik Grivas yönetimindeki silahlı Rumların saldırılarının⁷¹ ardından Türkiye’nin ultimatome vermesi, Grivas’ın ve adaya çeşitli yollarla gizlice çıkartılan Yunan askeri personelin ada dışına çıkartılmasıyla⁷² birlikte 1963 yılında başlayan baskı ve ambargo hayatı Kıbrıslı Türkler için göreceli de olsa hafifler, bölgeler arası seyahat kısıtlaması zorluklara rağmen kalkar ve uçak ya da helikopter yapma düşüncesindeki Hüseyin Özer Şahoğlu da “Kapılar açılınca Lefkoşa’ya da

⁶⁸ İhsan Tayhani, *Kıbrıs Havacılık Tarihi ve Kıbrıslı Havacılar*, Lefkoşa, 2017, s. 23.

⁶⁹ Kasım Şahoğlu ile 13 Ekim 2021 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.

⁷⁰ Michael Harbottle, *The Impartial Soldier*, Oxford University Press, 1970, s. 101-110

⁷¹ İsmail Bozkurt, *Zirköy’den Mermertepe’ye Kıbrıs’ta Direniş ve Mücahitlik Yılları 1 Nisan 1955-1968 Baharı*, İş Bankası Yay., Ekim 2017, İstanbul, s. 409

⁷² Makarios Druşotis, *Cunta ve Kıbrıs 1967-1970; Köfünye Krizi, İki Suikast, Bir Cinayet*, Galeri Kültür Yay., Lefkoşa, 2010, s. 17-19

rahatça gidebilirim.”⁷³ demesine rağmen Lefkoşa’ya gelmesine rağmen bu planlarından artık yavaş yavaş uzaklaşır. Sonraki süreçte Hüseyin Özer Şahoğlu havacılıkla olan bağlarını kesmeyecek ve Kıbrıs Türk siyasetine Halkçı Parti üzerinden katılırken farklı sivil toplum örgütlerinde de görev yapmaya başlar;⁷⁴

“...Lefkoşa’ya geldikten sonra ben, Ahmet Cemal var o garajda, Ramiz Manyera ve Serin biz Lefkoşa’da bir de helikopter yaptık. Ramiz Manyera’nın Belkola’sında, onun fabrikasında yaptık ve çalıştırdık motoru ve çalıştırınca motoru gördük ki helikopterle uçak arasında bir takım değişik şeyler var. Mesela helikopteri çalıştırdık ama helikopteri zapt edemedik olduğu yerde. Uçak da koyverin gider. E o zaman akli başında olanlar, mesela Ahmet Cemal ki Ahmet Cemal memleketin büyük makinistlerinden biriydi. Mercedes’i o getirdiydi, arkadaşım. Helikopteri Ramiz Manyera’nın fabrikanın içinde yaptık Ortaköy Marmara bölgesinde. Helikopterin parçası bir şeyi biz hiçbir şeyini almadık. Varsa Ramiz Manyera’da vardır herhalde. Helikopter birtakım dinamikler meselesidir. Motor çalıştığında yandaki motor, bir de yedek motoru olması lazımdır ki ona denge versin. O da çok mekanik bir problem ve bizim makinistimiz buna yeterli değildi.

Biz Havacılık Kurumu’nu kurduğumuzda Ramiz Manyera da içerisindeydi. Ben Kıbrıs Türk Havacılık Kurumu’nu kurdum. İki sene en azından 30 tane adamı Türkiye’de Türk Hava Kurumu’nda eğittim. Paraşütçü, planörücü Kıbrıs Türk Havacılık Kurumu olarak eğitim yaptırıp onlara. Ondan sonra Engin Naşit daha asker olmazdan evvel onu da gönderdim Türkiye’ye eğitime. Bunları hep gönderirdim Türkiye’ye. O zamanki münasebetlerimiz iyiydi hükümetle çünkü ben seçerdim, Denктаş’a götürürdüm. Denктаş’ın tasdik ettiği şeyin Maliye parasını verirdi ve bunları gönderirdik Türkiye’ye ve en az 20-30 kişiyi eğitime gönderdim. Ansızın bir gün sabahın uyanımda, baktım ‘Türk Hava Kurumu kuruldu.’ diye bir ilan var gazetede. Türk Hava Kurumu’nu kuranlar Ramiz Manyera, Rauf Denктаş, 3-4 tane daha Havacılık Kurumu’nun eski kurucularından. Benim elimde hala daha sertifikası vardır ‘Türk Hava Kurumu’nun kurucusudur.’ diye. Bana sormadılar, etmediler çünkü kurulmuş bir kurum vardı ama başına da Hilmi Akay’ı da başkan ilan ettiler Türk Hava Kurumu’nun başına. Beni istememelerinin, benden bahsetmemelerinin sebebi onlar istediler istedikleri yere gitsin, istediklerini yapsın ve kimsenin de haberi olmasın. Ben tabii gazetede okudum bu işi.

Devlet başkanı böyle diyor, devlet başkanı yaptı bu işi, devlet başkanının idaresinde şey yapacak bir şey değil, sesimi çıkarmadım. Netice itibarıyla o dönemde konuşamazdım. E bizim Havacılık Kurumu kaldı mı artık? Ramiz Manyera bizim kuruluşumuzdaydı, Denктаş bizim kuruluşumuzdaydı. 3-4 kişi daha vardı ve bunlar hep bizim idare heyetimizdi ama o idare heyetine geçtiler Hilmi Akay’la beraber ve hiç beni bu işe karıştırmadılar, sanki Hüseyin Özer Şahoğlu kurucusu değildir bu şeyin gibi. Hüseyin Özer Şahoğlu bu faaliyetleri yapmadı, bu kadar insanı Türkiye’ye gönderip eğitmedi gibi ben sıfırla çarpıldım. Bütün mesele ben politikaya girmeye niyet ettiydim. Denктаş’ın partisinden olmayacaktım tabii. Onlar beni rakip

⁷³ Kasım Şahoğlu ile 13 Ekim 2021 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.

⁷⁴ Cemal Yıldırım tarafından Filmmilim adına 2017’de çekilen 14 dakikalık “Mücahitlerin Yaptığı Uçak” belgeseli.

görüp bir kalemde beni diskalifiye ettiler bir günkü gazetesinin başlığıyla beni. Ben o kanaattem ki ben doğru yolda gittim. Doğru yolda gitmeyenler şaştilar zaten. Ondan sonra da kayboldular.”

1965-1966 döneminde imkânsızlıklar içinde uçak yapmaya çalışan Özer Şahoğlu 1971 yılında da Kıbrıs Türk Havacılık Kurumu isimli bir dernek kurmak için girişimde bulunacaktır. Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu olmasına rağmen 1963 sonrasında ilk olarak Kooperatif İşletmelerinde çalışmaya başlayan, bir dönem adada Halkçı Parti'nin önde gelen isimlerinden olan ve Halkın Sesi ve Bozkurt gazetesinde farklı mahlaslar kullanarak yazdığı yazılarıyla da tanınan ve özellikle Kooperatif İşletmelerinde yaşanan yolsuzlukları eleştiren yazıları nedeniyle önce görev yeri değiştirilen, ardından işten çıkartılan⁷⁵ 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ilk günü bugün Yavuz Çıkarma Plajı olarak adlandırılan Pladini Plajı kıyısında 50. Piyade Alayı Alay Komuta Merkezi olarak kullanılan evin önünde Rumların attığı geri tepmesiz top mermisiyle şehit düşen Hv. Plt. Bnb. Fehmi Ercan'la da çok yakın arkadaş olan⁷⁶ Özer Şahoğlu bir dönem av malzemeleri satan bir dükkân işletirken daha sonra kuru yemiş paketleme işine girer ve iç giyim mağazası da işletir. 30 Kasım 2018'de hayata gözlerini yuman Şahoğlu 1 Aralık 2018 günü Lefkoşa'da defnedilir. Şahoğlu tarafından kaleme alınan bir köşe yazısı aşağıya aktarılmıştır;⁷⁷

“Halkın Rum tarafından alışveriş yapmasını sebepleri açıktır. Uzun süreden beri fahiş karı yapmaktan çekinmeyen bazı tacirlerin bu tutumu halkın içine işlemiştir. Bu durum bazı kişilerin hayat seviyesinde süratli bir yükselme sağlamıştır. Bunun yanında büyük çoğunluk hayat standartlarının çok altında yaşamaya mecbur bırakılmıştır. Bu sebeple halk karşı akın etmiştir. Son zamanlarda karşı tarafa akın azalmıştır. Her Türk'ün milliyetçilik duygusu uzun vadede geriye gelecek, Türk malı tercih edilecektir. Bunun için kutsal duygular istismar edilmemeli.”

Bu süreçte TMT tarafından gerçekleştirilen sosyal faaliyetler Kıbrıs'ın her tarafını ihtiva edecek şekilde yürütülmektedir ve karargâh tarafından bu konu EOKA karşısındaki silahlı mücadele kadar hassas ve önemli olarak değerlendirilir. Örneğin 18 Kasım 1967 tarihinde bizzat TMT Bayraktarınca verilen talimat ve yapılacak ivedi işler şöyle belirtilir;⁷⁸

“1- Halk ve mücahitlerin her türlü tedbire başvurarak morallerin düzeltilmesi ve süratle eski mevzilerin işgali.

2- Polisin ihtiyaçlarının temini ile görev yapacak hale getirilmesi. (Larnaka Sancaktarlığına morali bozuk ve vazife yapamayan polislerin değiştirilmesi, ayrıca elbise gönderilmesi için emir verildi.)

⁷⁵ Hasibe Şahoğlu ile 13 Ekim 2021 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

⁷⁶ Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı ve Türk Mukavemet Teşkilatı bünyesinde çeşitli görevler üstlenen Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu askeri personelin adaya gelmesinin ardından adada Mülkiyeliler Birliği Başkanı olarak görev yapan Özer Şahoğlu'nun da yolları bu subaylarla kesişecektir. 1970-1972 döneminde Kıbrıs'ta konuşlu Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı'nda (o dönem yüzbaşı rütbesiyle) görevli olan Bnb. Fehmi Ercan da 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında üstlendiği “Hava İleri Kontrolörü” göreviyle ilgili istihbarat çalışması yapmaktadır ve harekât başladığında adaya gönderilen ilk personel de o olacaktır. Hasibe-Kasım Şahoğlu ailesinin nişanlanması öncesinde de Özer ve Kasım Şahoğlu kardeşlerle de birliktedir ve Özer ve Kasım Şahoğlu'na da “Gerekirse askeri cipi kapıya dayayıp kızı getiririz.” diye de şakalaşırlar. Hasibe Şahoğlu ile 13 Ekim 2021 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

⁷⁷ Bozkurt, 2 Temmuz 1969

⁷⁸ TMT Bayraktarlığı tarafından Güngör Bey'e gönderilen 18 Kasım 1967 tarihli yazı.

3- Lefkara göçmenlerini ikna ve ihtiyaçlarının giderilerek yerlerine dönmelerinin önlenmesi.

4- Civar köylere dağılan halk ve mücahitlerin köyelerine dönmelerinin temini.

5- Gönderilen erzak, eşya ve paranın adaletli bir şekilde tevzii.

6- Silah ve cephane ihtiyacının tespiti ile bildirilmesi.

7- Yıkılan ve tahrip edilen binaların oraya gelen mühendislerle görülerek tamiri ve ihtiyaçların tespiti ile bildirilmesi.”

Bu süreçte TMT'ye en büyük desteği veren gruplardan birisi de öğretmenlerdir. Anadolu'da Millî Mücadele ateşini yakan Kuvay-ı Milliye'nin faaliyetlerini kendilerine örnek alan bu öğretmenler Kıbrıs Türk mücadelesi tarihinde hak ettikleri yeri böylece alır;⁷⁹

“O zamanın öğretmenlerine herkesin şükran duyması lazım. Çünkü teşkilatın en güvendiği kişiler öğretmenlerdi. Biz mesela Limasol'da karargâhta komutan Türkiyeli Bayraktar, yerli Ziya Rızki, DAL-1 Cengiz Hoca öğretmen, DAL-2 ben öğretmen, DAL-3 Hasan Ünal Ergüven öğretmen, DAL-4 Kemal Pars, Dal-5 Ferman, DAL-6 Selçuk Ahmet öğretmen. Köy teşkilatında teşkilatın başı mutlaka öğretmendir. O zamanın öğretmenleri çok tamamı.”

Sonuç

Rumların bitmek tükenmek bilmeyen Enosis ve Yunanların Megali İdea ütopyasına bağlı olarak özellikle 1 Nisan 1955 sonrasında tam anlamıyla kan gölüne dönen Kıbrıs'ta Kıbrıslı Türkler ise can, mal ver namus güvenliklerini koruyabilmek amacıyla çaresizliklerin içerisinde kendilerince çareler üretmeye çabalar. Her ne kadar 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulsun da Rumların baskı ve saldırıları sonrasında devlet 21 Aralık 1963 günü fiilen ortadan kalkarken Kıbrıslı Türklerin Hamitmandirez, Göçmenköy gibi Mesarya ovalarında tesis edilen çadır kentlerdeki acıyla dolu ve 11 yıl sürecek hayatı da başlar. Bu süreçte Kıbrıslı Türklerin “utañç barikatları” olarak adlandırdıkları kontrol noktalarında insanlık onurunu ayaklar altına alan davranışlarla karşılaşan, en insani haklarını bile elde edemeyen, haberleşme hürriyetleri yok edilen Kıbrıslı Türkler bütün dünyanın gözü önünde muazzam bir baskı, izolasyon ve ambargo kuşatmasında hayata tutunmaya çabalar. Kızılay Postası, H/M Postası, Kokkna Postası gibi kendine has yollarla haberleşmeye uğraşan, zor şartlarda ve kısıtlı imkânlarla kurdukları Bayrak, Canbulat, Doğanın Sesi, Lefke Sancak, Gazi Baf ve Anamur Radyosu gibi radyolarla sesini duyurmaya çabalayan Kıbrıslı Türkler Lefkoşa'da Kırıkkale adını verdikleri atölyede de silah üretimine başlarlar. Vazgeçmeyen, direnen ve meşruiyetiyle mevcudiyetini ispatlamaya çalışan Kıbrıslı Türkler arasında çığınca bir projeye imza atan Hüseyin Özer Şahoğlu da bulunmaktadır ve bu insanların yediden yetmiş yediye verdikleri mücadeleye bugün hayatlarını özgürce idame ettirdikleri bir ülkeleri söz konusu olmuştur.

⁷⁹ TMT Limasol kadrosundan merhum Macit Aydınova ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne'de yapılan görüşme.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Kızılay Genel Müdürlüğü Arşivi (KGMA)

Kıbrıs Türk Milli Arşivi (KTMA)

ABD Dışişleri Bakanlığı Central Files Arşivi

ABD CIA Archive, Nationalist Violence on Cyprus File Arşivi

İngiltere Foreign Office Arşivi (FO)

Türk Mukavemet Teşkilatı Baf Sancağı Arşivi

Basılı Kaynaklar

Balıkçioğlu, Osman, *Özgür İkili; Alikko ile Caher'in Öyküsü*, Hey Print and Design, Londra, Kasım 2013.

Bessam Sabuni, *Belgrad Ormanı ve Yöresinin Doğal Adi Gürgen Taksonunun İç Farmokolojik Özellikleri*, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Ağustos 1996

Bilge, Suat, *Le Conflit De Chypre Et Les Cypriotes Turcs*, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara, 1961

Ergene, Bilgin, *Bir Köyün Anatomisi: Cihangir/Abohor*, Cilt I, Kardelen Yay., Mayıs 2017, İstanbul

Bozkurt Yılmaz ve Nurgün Erdin, *Apaç Teknolojisi*, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yay., İstanbul, 2011

Boskurt, İsmail, *Zirköy'den Mermertepe'ye Kıbrıs'ta Direniş ve Mücahitlik Yılları 1 Nisan 1955-1968 Baharı*, İş Bankası Yay., Ekim 2017, İstanbul

Druşotis, Makarios, *Cunta ve Kıbrıs 1967-1970; Köfünye Krizi, İki Suikast, Bir Cinayet*, Galeri Kültür Yay., Lefkoşa, 2010

Egeli, Sabahattin, *20 Temmuz Barış Harekatı'nın Nedenleri Gelişimi Sonuçları*, Kastaş Yay., İstanbul, 1988

Emilianides, Achille, *Histoire De Chypre*, Paris, 1963.

Foley, Charles, *Guerilla Warfare and EOKA Struggle; General Grivas*, Longman Yay., Londra, 1964

Gazioğlu, Ahmet C., *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi (1878–1960)*, Cyrep Yay., Lefkoşa, Eylül 1997

Harbottle, Michael, *The Impartial Soldier*, Oxford University Press, 1970

Kouchouk, M. Fazıl, *The Voice of Cyprus*, Lefkoşa, Kasım 1956

Mücahit Komutanları Derneği, *Sancaktan Gaziliğe Mağusa*, Mücahit Komutanları Derneği Yay., Mağusa, Şubat 2001

Stavrinides, Zenon, *The Cyprus Conflict*, Stavrinides Press Yay., Lefkoşa, 1999

Şahoğlu, Hasibe Vehbi, *Çıplak Gerçekler*, Lefkoşa, 2016.

Tayhani, İhsan, *Kıbrıs Havacılık Tarihi ve Kıbrıslı Havacılar*, Lefkoşa, 2017

Varnavas, Andreas, *A History of the Liberation Struggle of EOKA (1955-1959), Foundation of the EOKA Liberation Struggle 1955-1959*, C. Epiphaniou Publications, Lefkoşa, 2004

Vanezis, PN, *Cyprus Crime Without Punishment*, Regal Printing Ltd., Hong Kong, 2000

Makaleler

Hatzivassilou, Evanthis, “Cold War Pressures, Regional Strategies, and Relative Decline: British Military and Strategic Planning for Cyprus 1950-1960”, *The Journal of Military History*, Ekim 2009, Cilt 4, Sayı 73, s. 1141-1156.

Özsaruhan, Hami, “Emektar üyelerimiz”, *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, No.5, Kasım 1998, Ankara, s. 36.

Sürelî yayınlar

Kıbrıs

Bozkurt

Kıbrıs Mektubu Dergisi

The Journal of Military History

Sözlü Tarih Çalışması

TMT Limasol Sancağı mensubu Kara Mehmet lakaplı merhum Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004 tarihinde Girne’de yapılan görüşme.

1967 yılında Geçitkale-Boğaziçi bölgesinde TMT Kovanbeyi olarak görev yapan İsmail Bozkurt ile 15 Ekim 2008 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.

KTKD İzmir Şubesi Başkanı merhum Mustafa Tunçalp ile 18 Ekim 2002’de yapılan görüşme

TMT Limasol Sancağı mensubu merhum Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004 tarihinde Girne’de yapılan görüşme.

Volkan mensubu Kemal Mişon ile 11 Temmuz 2003 tarihinde yapılan görüşme.

TMT Limasol kadrosundan merhum Macit Aydınova ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne’de gerçekleştirilen görüşme.

KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf R. Denктаş ile 8 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.

Kasım Şahoğlu ile 13 Ekim 2021 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.

Hasibe Şahoğlu ile 13 Ekim 2021 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme.

Dr. Ahmet Zeki Bulunç’la 15 Ekim 2021 tarihinde Ankara’da yapılan görüşme.

Hüseyin Özer Şahoğlu’nun eşi Eral Şahoğlu ile 26 Temmuz 2021 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme

Hüseyin Özer Şahoğlu’nun oğlu Vasıf Şahoğlu ile 15 Mayıs 2021 tarihinde İzmir’de yapılan görüşme

Eski TMT mensubu Metin Aybars ile 1 Haziran 2021 tarihinde Lefkoşa’da yapılan görüşme

Ahmet Hazar’la 27 Mayıs 2021 tarihinde Yeniceköy’de yapılan görüşme

Diğer Kaynaklar

Kıbrıs’taki İngiliz idaresi tarafından basılan yıllık rapordan (Annual Report) istifade edilerek hazırlanmış 3 yıllık değerlendirme raporu. Government of Cyprus, Review of Events In Cyprus 1955-1957, Lefkoşa, 1958.

2- Kıbrıs Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı (Üyeliği) Basına Brifing Özetleri; No 12 Dosyası, 5 Nisan 1973 Lefkoşa ve “Çok Gizli” ibareli tutanak.

Cemal Yıldırım tarafından Filmmilim adına 2017’de çekilen 14 dakikalık “Mücahitlerin Yaptığı Uçak” belgeseli.